

HET

Alles
over taal
in één boek

GROTE

TAAAL

BOEK

HET GROTE TAAALBOEK

OVERZICHT

Wim Daniëls

Scala leuker leren
Groningen

**In deze online publicatie zijn delen van dit boek opgenomen.
Koop het boek voor de volledige publicatie.**

Ontwerp omslag en binnenwerk: Hans Bastiaan Busking bno, Groningen

Illustraties omslag en binnenwerk: Teun Berserik

2 3 4 5 / 15 14 13 12 11

© 2010 Scala leuker leren bv Groningen, The Netherlands

www.scalaleukerleren.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise without prior written permission of the publisher.

ISBN 978 9077990 64 3

NUR 191

Woord vooraf

Het Grote Taalboek is een naslagwerk over alles wat je op de basisschool over taal moet leren. Je hoeft het niet van voren naar achteren te lezen. Het is vooral bedoeld om dingen op te zoeken. Je kunt zoeken in de inhoudsopgave voor in het boek. Dan zie je dat er een indeling is in klanken en letters, woorden, zinnen en teksten. Of je kunt naar een begrip of onderwerp zoeken in het uitgebreide alfabetische trefwoordenregister achterin.

In dit boek vind je alles wat je moet weten om een tekst te kunnen lezen, begrijpen en samenvatten, om zonder fouten te kunnen spellen en goed te kunnen spreken en schrijven. De regels voor spelling en grammatica staan duidelijk uitgelegd aan de hand van voorbeelden. Er komen talloze spreekwoorden en uitdrukkingen aan bod. Je leert hoe je een woordenboek moet gebruiken, hoe je een opstel of een brief schrijft en hoe je een spreekbeurt moet voorbereiden. Ook voor tips om een goede discussie te voeren, kun je in dit boek terecht. Daarnaast is er aandacht voor de geschiedenis en functies van taal en voor wat je moet weten over verhalen en gedichten.

Het Grote Taalboek houdt rekening met de manier waarop taal in de methodes op de basisschool wordt gegeven. Maar op de basisschool is deze stof vaak verdeeld over verschillende boeken en uren, zoals lezen, begrijpend lezen, schrijven, luisteren, spreekbeurt en taal. En soms gaat *Het Grote Taalboek* iets verder, waardoor je er ook na de basisschool nog veel aan hebt. Wil je ook extra oefenen? Dan is er het apart verkrijgbare *Oefenboek* (met ingesloten antwoordenboekje) met veel bijpassende en afwisselende opdrachten.

Het Grote Taalboek is geschikt voor leerlingen (als steun naast de methode die op school gebruikt wordt), voor scholen en remedial teachers (als bron voor extra uitleg en oefening en om toe te werken naar het gewenste referentieniveau), voor ouders (als leidraad om hun kinderen te kunnen helpen) en voor Pabostudenten (voor inzicht en overzicht). Het is kortom een onmisbare steun bij het onderwijs in dit belangrijke vak.

Groningen, april 2010
de uitgever

Inhoud

Over taal

- 1 **Ontstaan van taal** 19
 - Hoe kunnen mensen praten? 19
 - Wanneer zijn mensen gaan praten? 19
 - Schrijven met tekeningen 20
 - Het ontstaan van het alfabet 21
 - Gebarentaal 21
 - Beeldtaal 21
 - Het nut van taal 21

- 2 **Een taal leren** 22
 - Taalvermogen 22
 - Brabbelen 23
 - Eenwoordzin 23
 - Hele zinnen maken 23
 - Lastige klanken 24
 - Een vreemde taal leren 25
 - Leren lezen 26
 - Dyslexie 26
 - Leren schrijven 27

- 3 **Het ontstaan van het Nederlands** 27
 - Germaans en Romaans 28
 - Indo-Europees 28
 - Van Indo-Europees naar Germaans 28
 - De Franken 29
 - De Saksen 30
 - De Friezen 30

De Kelten 31
Oud-Frans 31
Diets 31
Oud-Nederlands 32
Latijn 35
Middelnederlands 35
De val van Antwerpen 37
De Gouden Eeuw 37
Nieuw-Nederlands 37
De eerste officiële spellingregels 38
Spellingswijzigingen 38
Dialect en Algemeen Nederlands 40

4 ***Hoe het Nederlands gegroeid is*** 40

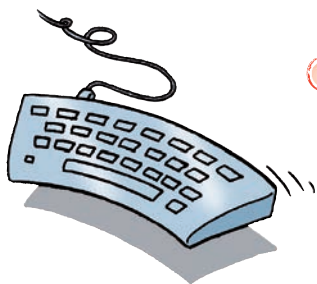
Groeiende woordenschat 41
Waarom nieuwe woorden? 42
Waarom verdwijnen woorden? 42
Woorden uit andere talen 43
Waarom woorden uit andere talen? 43

5 ***Het Nederlands buiten Nederland*** 44

Nederlandse woorden in het Zuid-Afrikaans 44
Nederlandse woorden in het Indonesisch 45
Nederlandse woorden in het Engels 46
Nederlandse woorden in nog andere talen 46

6 ***Taalvarianten*** 47

Dialecten 47
Jongerentaal 49
MSN-taal en sms-taal 50
Vaktalen 51
Thuis taal 52
Vreemde talen 52

Klanken en letters

7 De klanken van onze taal 53

Verhouding klanken en letters 53

Klinkerklanken en medeklinkerklanken 53

Klinkerklanken 54

Medeklinkerklanken 55

Gelijke klank maar anders geschreven 55

Stemloos en stemhebbend 56

Klemtoon 58

Klankwoorden en klankschilderingen 59

Herhaald of aanhoudend geluid 60

Telefoonalfabet 60

8 De letters van onze taal 61

Ontstaan van hoofdletters 61

Kleine letters 61

De ij 63

Romeinse cijfers 63

Lettertypen 64

Kalligrafie 64

Alfabetten in andere talen 65

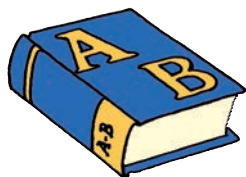
Grieks 65

Arabisch 66

Spaans 66

Cyrellisch 66

Chinees 67

Woorden

9 De betekenis van woorden 68

Makkelijke en moeilijke woorden 68

Veranderen van betekenis 68

Herkomst van woorden 69

Synoniemen 70

Homoniemen 70

Homofonen 71
Valse vrienden 72
Antoniemen 72
Hyperoniemen en hyponiemen 72
Eufemismen 73
Formeel/informeel 73

- 10 De vorm van woorden** 74
- Lettergrepen/klankvoeten** 74
 - Niet-samengestelde woorden** 76
 - Samenstellingen of samengestelde woorden** 77
 - Samenkoppelingen** 77
 - Afleidingen** 78
 - Verbuiging** 80
 - Meervoud 80
 - Verkleinvorm 81
 - annelijk/vrouwelijk 84
 - Vervoeging** 84
 - Initiaalwoorden en letterwoorden** 85
- 11 Woordsoorten (taalkundige ontleding)** 85
- Het nut van taalkundige ontleding** 86
 - Werkwoord (WW)** 86
 - Werkwoordsvervoeging 86
 - Werkwoordstijden 88
 - Zelfstandige werkwoorden 88
 - Hulpwerkwoorden 89
 - Koppelwerkwoorden 89
 - De wijs van werkwoorden 90
 - Zwakke en sterke werkwoorden 92
 - Onregelmatige werkwoorden 92
 - Scheidbare en niet-scheidbare werkwoorden 93
 - Lidwoord (LW)** 93
 - Zelfstandig naamwoord (ZN)** 94
 - Geslacht 94

Meervoud 95
Bijvoeglijk naamwoord (BN) 96
Trappen van vergelijking 97
Bijwoord (BW) 98
Voornaamwoorden (VNW) 99
Persoonlijk voornaamwoord 99
Bezittelijk voornaamwoord 100
Aanwijzend voornaamwoord 100
Betrekkelijk voornaamwoord 101
Vragend voornaamwoord 102
Onbepaald voornaamwoord 102
Wederkerend voornaamwoord 103
Wederkerig voornaamwoord 103
Voorzetsel (VZ) 103
Voegwoord (VW) 104
Nevenschikkende voegwoorden 104
Onderschikkende voegwoorden 104
Telwoord (TeW) 105
Tussenwerpsel (TuW) 105

12. De spelling van woorden 105

Lettergrepen 106
Klankvoeten 107
f of v 108
Werkwoorden 108
Sterk en zwak 108
Gebiedende wijs 110
Verleden tijd 110
Voltooid tijd 111
Dubbele spelling 112
Extra letter 112
Voltooid deelwoord als bijvoeglijk naamwoord 112
Hoofdletter 112
Trema 117
Aaneenschrijven 119

Koppelteken 120
Apostrof 121
Accentteken 123
Uitspraakteken 123
Klemtoonteken 123
Cedille 124
Afbreektteken 124
Weglatingsteken 125
Stoffelijke bijvoeglijke naamwoorden 125
Tussen-n 125
Tussen-s 126
Verkleinwoorden 126
Woorden die vaak fout gespeld worden 127

13 **Woordkeuzefouten** 128

hun als onderwerp 128
dan/als 129
dan ik/dan mij 129
dat/wat 129
jou/jouw 130
u/uw 130
mijn/me 131
na/naar 131
aan wie/waaraan 131
meeste/meesten, enz. 131
bij zich hebben 132
hen/hun 132
dubbelop woordgebruik: pleonasme en tautologie 132
verhaspelingen 133
je kunt/je kan 134
je zult/je zal 134
u hebt/u heeft 134
ik houd/hou van je 134
een aantal loopt/lopen 134

- 14** **Woordenboeken** 135
- Alfabetische volgorde** 135
 - Herleiden** 136
 - Soorten woordenboeken** 136
 - Betekeniswoordenboek 136
 - Spreekwoordenboek 138
 - Herkomstwoordenboek 139
 - Synoniemenwoordenboek 139
 - Spellingwoordenboek 139
 - Vreemdetaalwoordenboek 140
 - Rijmwoordenboek 140
 - Thematisch woordenboek 140
 - Digitaal woordenboek 141
 - Woordenlijsten 141

Namen

- 15** **De betekenis van achternamen en voornamen** 142
- Ontstaan van achternamen** 142
 - Burgerlijke stand** 143
 - Betekenis van achternamen** 144
 - Slavennamen** 145
 - Namen met een Latijns tintje** 146
 - Betekenis van voornamen** 146
- 16** **De vorm van achternamen** 146
- Namen met een achtervoegsel** 147
 - Namen met een voorvoegsel** 148
 - Namen met een voor- en achtervoegsel** 148
 - Namen zonder voor- en achtervoegsel** 149
 - Belgische (Vlaamse) achternamen** 149
- 17** **Namen van dieren en planten** 149
- Nederlandse namen** 150
 - Wetenschappelijke namen** 150

Zinnen

18 **Zinsontleding (redkundige ontleding)** 151

Nut van zinsontleding 151

Wat is een zin? 151

Soorten zinnen 152

Bedrijvende en lijdende vorm 152

Zinsdelen 153

Zinsdeelproef 153

Volgorde van zinsdelen 153

Persoonsvorm (PV) 155

Onderwerp (O) 156

Werkwoordelijk gezegde (WG) 156

Naamwoordelijk gezegde (NG) 157

Lijdend voorwerp (LV) 158

Meewerkend voorwerp (MV) 158

Vorzetselvoorwerp (VW) 159

Bijwoordelijke bepaling (BWP) 160

Bepaling van gesteldheid (BG) 160

Bijvoeglijke bepaling (BVP) 160

Enkelvoudige en samengestelde zinnen 161

Hoofdzinnen en bijzinnen 162

Nevenschikkend verband 163

Onderschikkend verband 163

Functies van bijzinnen 164

Directe en indirecte rede 165

19 **Zinsbouwfouten** 165

Zinnen die maar doorgaan 166

Onderwerp en persoonsvorm stemmen niet overeen 166

Onvolledige zin 166

Zinnen zonder hoofdzin 167

Foutieve samentrekking 167

Foutieve bijzin 169

Foutieve opsomming 169

- 20 **Leestekens** 170
 - Punt** 171
 - Komma** 171
 - Vraagteken** 172
 - Uitroepetekens** 173
 - Dubbele punt** 173
 - Puntkomma** 174
 - Aanhalingstekens** 174
 - Haakjes** 176
 - Gedachtepuntjes** 176
 - Aandachtstreepjes** 176

Bijzonder taalgebruik

- 21 **Stijlfiguren** 177
 - Beeldspraak** 177
 - Vergelijking met als 177
 - Metafoor 182
 - Metonymie 182
 - Omkering en vooropplaatsing** 182
 - Tautologie** 183
 - Dubbelzinnigheid** 183
 - Personificatie** 184
 - Ironie, sarcasme, zelfspot** 184
- 22 **Spreekwoorden en zegswijzen** 184
 - Functie van spreekwoorden en zegswijzen** 185
 - Verschil tussen spreekwoord en zegswijze** 185
- 23 **Werkwoordelijke uitdrukkingen, koppels en uitroepen** 197
 - Werkwoordelijke uitdrukkingen** 197
 - Koppels** 199
 - Uitroepen** 201

- 24 Proza en poëzie 202**
- Fictie en non-fictie 203**
 - Kenmerken van verhalende teksten (proza) 203**
 - Kenmerken van gedichten (poëzie) 204**
 - Rijmsoorten 205
 - Rijmschema's 205
 - Dichtvormen 207**
 - Haiku 207
 - Klankdicht 207
 - Limerick 207
 - Elfje 208
 - Nonsenspoëzie 208
 - Sonnet 209
 - Vrijgedicht 210
 - Naamdicht 211

Teksten

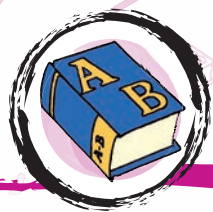
- 25 Tekstinhoud en tekstopbouw 212**
- Onderwerp en deelonderwerp(en) 213**
 - Hoofdgedachte 213**
 - Alinea's 215**
 - Vraag-antwoord 216**
 - Alineafuncties 217**
 - Tekstverbanden 218**
 - Verwijswoorden 219
 - Inhoudswoorden 219
 - Signaalwoorden 219
 - Fouten bij tekstverbanden 221**
 - Titel en tussenkopjes 222**
- 26 Tekstdoel en tekstsoort 222**
- Algemene tekstdoelen en concrete tekstdoelen 222**
 - Algemene tekstsoorten en tekstvormen 223**

Uiteenzetting	224
Betoog	225
Uitlegtekst/instructie	226
Oproep	226
Onderhoudende tekst	226
Tekstvormen	227
Persoonlijke brief	227
Zakelijke brief	228
E-mail	228
Verslag	229
Artikel	230
Opstel	231
Werkstuk	233
Interview	234

Vaardigheden

- 27 Leesdoelen en leesstrategieën** 236
- Onderwerp ontdekken - verkennend lezen 236
 - Bepaalde informatie zoeken - zoekend lezen 237
 - Inhoud helemaal begrijpen - intensief lezen 238
 - Inhoud beoordelen - kritisch lezen 238
 - Inhoud onthouden - studerend lezen 239
 - Ontspannen - genietend lezen 239
 - Vragen begrijpen 239
- 28 Samenvatten** 241
- De beknopte samenvatting 241
 - De langere samenvatting 242
 - Verschil tussen kort en lang in de praktijk 242
- 29 Een onderwerp kiezen en informatie verzamelen en selecteren** 244
- Interessant en klein onderwerp kiezen 244
 - Brainstormen 244

Woorden

9

De betekenis van woorden

Het Nederlands kent zo'n 300.000 woorden. Maar de meeste kinderen en jongeren leren tot aan hun 20^e jaar gemiddeld 60.000 woorden. De woorden die ze niet kennen, zijn vaak heel moeilijke woorden. Sommige van die woorden zijn vaktaal. Ze worden alleen in bepaalde beroepen gebruikt.

Makkelijke en moeilijke woorden

Voor veel dingen kun je een gemakkelijk of een moeilijk woord gebruiken.

Sommige mensen gebruiken vaak moeilijke woorden. Dat kan lastig zijn als de lezer of luisteraar die moeilijke woorden niet kent.

<i>makkelijk</i>	<i>moeilijk</i>
belangrijk	relevant
verzameling	collectie
eerst	primair
vervangen	substitueren
voordragen	declameren
bijeenkomst	conferentie
duidelijk	evident

Veranderen van betekenis

Woorden kunnen van betekenis veranderen.

- Het woord *computer* bijvoorbeeld betekent eigenlijk *telmachine*. Het komt van het Franse *compter*, dat tellen betekent.
- Het woord *kastelein* betekent eigenlijk: *kasteelheer*. De betekenis van *kastelein* is nu: *de baas van een café*.
- Het woord *december* betekent eigenlijk *de tiende maand*. *Decem* komt uit het Latijn en betekent *tien*. *December* was vroeger niet de twaalfde maand van het jaar, maar de tiende. Dat

was in de eerste periode van het vroegere Romeinse Rijk, tot aan het jaar 154. Tot die tijd begon een nieuw jaar in maart. December was dan dus de tiende maand van het jaar. Ook aan andere maandnamen kun je die vroegere telling zien: *sept* van *september* is 7, *okt* van *oktober* is 8 (denk ook aan *octaaf* en *octopus*) en *nov* van *november* is 9.

In het jaar 154 na het begin van onze jaartelling werd *januari* opeens de eerste maand van het jaar. Dat kwam doordat er in Spanje, dat toen bij het Romeinse Rijk hoorde, een opstand uitbrak. Enkele Romeinse consuls (raadgevers) moesten ernaartoe. Maar de reis was toen nog lang en ze zouden er pas aan het einde van het jaar (toen nog in februari) kunnen zijn. Dat was onhandig, omdat er aan het begin van het nieuwe jaar (destijds dus op 1 maart) nieuwe consuls moesten worden benoemd. Daarom besloot men de jaartelling met twee maanden te vervroegen. Dan hoefden de afgereisde consuls tenminste niet meteen weer naar huis te komen.

Herkomst van woorden

De studie naar de eigenlijke betekenis of herkomst van woorden heet *etymologie*. Via die studie ontdek je dat woorden op allerlei manieren kunnen zijn ontstaan. Ze kunnen afgeleid zijn van bijvoorbeeld:

- De naam van een persoon: *saxofoon*, van Antoine Joseph Sax, de uitvinder van dit muziekinstrument.
- Een landnaam: *suède* (zacht, fluweelachtig leer) komt van de Franse naam voor Zweden.
- Het materiaal waarvan iets gemaakt is: *speer* komt bijvoorbeeld van *spar* (lange, dunne paal).
- Het geluid dat iets maakt: *hakken*, *sissen*, *klappen*, *brommen*, *kraaien*, *zoemen*.
- Een lichaamsdeel, zoals *aars* (kont, achterwerk), waarvan het woord *aarzelen* is afgeleid. De betekenis van aarzelen is nu:

uit onzekerheid nog even wachten voordat je iets doet of zegt. Maar de vroegere betekenis was: *achteruitgaan*. Als je ergens bang voor bent, ga je soms letterlijk met je lichaam even achteruit. Het eerste wat achteruitgaat, is je kont, je aars. Vandaar *aarzelen*.

- Een bepaalde beweging: *acrobaat*, van het Griekse *akrobatos*, dat op *de tenen lopend* betekent.
- De vorm van iets: *circus*, afgeleid van het Griekse *kirkos*, dat *kring* of *kringel* betekent, waarbij je dan moet denken aan de circuspiste, die rond is.

En zo zijn er nog wel meer verklaringen.

Synoniemen

Synoniemen zijn woorden die dezelfde of bijna dezelfde betekenis hebben.

auto - wagen

fiets - rijwiel

voedsel - eten

duur - prijzig

muur - wand

Schrijvers gebruiken in hun teksten soms synoniemen om voor afwisseling te zorgen.

Homoniemen

Het woord *homoniem* is afgeleid van twee Griekse woorden (*homo* + *onoma*) en betekent: *dezelfde naam*.

Woorden worden homoniemen genoemd als ze:

- hetzelfde worden uitgesproken;
- hetzelfde worden geschreven (dus dezelfde spelling hebben);
- tot dezelfde woordsoort behoren, dus bijvoorbeeld allebei een zelfstandig naamwoord zijn;
- een verschillende betekenis hebben.

	<i>betekenis 1</i>	<i>betekenis 2</i>
bank	om op te zitten	waar je geld kunt sparen of lenen
bord	om op te schrijven	om uit te eten
hoofd	lichaamsdeel	baas, chef
vorst	vriesweer	heerser

Sommige homoniemen hebben meer dan twee verschillende betekenissen. Een woord als *peer* heeft er bijvoorbeeld wel vijf.

- 1** Vrucht van een perenboom.
- 2** Klap, oorveeg of oorvijg.
- 3** Voorwerp dat de vorm van de peer als vrucht heeft (een gloeilamp wordt bijvoorbeeld ook wel *peer* genoemd).
- 4** Hoofd (in deze betekenis wordt *peer* in sommige dialecten gebruikt).
- 5** Persoon, kerel (zo kun je van een aardige man bijvoorbeeld zeggen dat hij *een toffe peer* is).

De woorden *sla* (bepaalde groente) en *sla* (van *slaan*) zijn geen homoniemen omdat ze niet tot dezelfde woordsoort behoren. *Sla* als groente is een zelfstandig naamwoord; *sla* als vervoeging van *slaan* is een werkwoord.

Homofonen

Homofonen zijn woorden die wel hetzelfde klinken, maar niet hetzelfde geschreven worden en ook niet dezelfde betekenis hebben. Het woord *homofoon* is afgeleid van twee Griekse woorden: *homo* (gelijk) en *foon* (klank).

wij - wei
lijden - leiden
rauw - rouw
nou - nauw

Sommige mensen maken geen verschil tussen homoniemen en homofonen. Voor hen zijn homofonen ook homoniemen.

Valse vrienden

Valse vrienden zijn woorden uit twee verschillende talen die er helemaal of bijna hetzelfde uitzien en ook hetzelfde kunnen klinken, maar die wel een heel verschillende betekenis hebben.

Nederlands	kachel	om een huis te verwarmen
Duits	Kachel	tegel
Nederlands	bad	om je in te wassen
Engels	bad	slecht
Nederlands	je	jij
Frans	je	ik

Antoniemen

Het woord *antoniem* betekent tegenstelling. *Antoniem* komt uit het Grieks, van *anti* (tegen) en *onoma* (naam). Twee woorden zijn antoniemen van elkaar als ze een tegengestelde betekenis hebben.

rijk - arm

hoog - laag

winst - verlies

droog - nat

warm - koud

kopen - verkopen

komen - gaan

binnen - buiten

Hyperoniemen en hyponiemen

Hyperoniemen zijn moederwoorden: woorden waar andere woorden bij horen, die dan een soort kindjes zijn van die moederwoorden. Die kindjes heten *hyponiemen*.

Beide woorden (*hyperoniem* en *hyponiem*) komen uit het Grieks. *Hyper* betekent boven en *hypo* betekent onder. *Niem* komt van *onoma* (naam).

hyperoniem *hyponiemen*

bloem	tulp, roos, narcis, lelie, enz.
gebouw	school, huis, café, kerk, enz.

Eufemismen

Een eufemisme is een woord dat mensen gebruiken om een ander woord, dat ze hard of niet prettig vinden klinken, te vermijden. Ook dit woord komt uit het Grieks en betekent zo ongeveer *beter lijkend*.

eufemisme

doodgaan	heengaan
werkloos	werkzoekend
schoonmaker	interieurverzorgster
blind	visueel gehandicapt

Formeel/informeel

Formeel schrijven of spreken betekent: *deftige en plechtige woorden gebruiken*.

Informeel schrijven of spreken betekent: *gewone, alledaagse woorden gebruiken*.

Tussen *formeel* en *informeel* zit een neutralere woordkeuze. Verder is er nog de *modieuze woordkeuze*. Hierbij worden veel populaire, trendy woorden gebruikt. En tot slot is er de *ordinaire woordkeuze*. Dan worden lompe, platvloerse woorden gebruikt.

<i>formeel</i>	<i>informeel</i>	<i>neutraal</i>	<i>modieus</i>	<i>ordinair</i>
hoogst aangenaam	hartstikke fijn	erg prettig	supadupa	retegoed

10

De vorm van woorden

Elke taal heeft zijn eigen regels. Dat is de *grammatica* of *spraakkunst* van een taal. Zo zijn er regels waaraan woorden moeten voldoen. In het Nederlands kan een woord bijvoorbeeld niet met *klz* beginnen en niet op *-z* eindigen.

Soms komt een woord met een on-Nederlandse lettercombinatie toch in het Nederlands terecht. Dat is dan een woord dat overgenomen wordt uit een andere taal (een leenwoord). Een voorbeeld is *przewalskipaard*, een woord uit het Russisch. Echte Nederlandse woorden beginnen niet met *prz*.

Lettergrepen/klankvoeten

Woorden bestaan uit lettergrepen. Een lettergreep bestaat uit letters die bij elkaar horen. De letters van een lettergreep spreek je in één keer uit.

aantal	lettergrepen
1	deur, bal, kast, fiets, schreeuw
2	rij-den, du-wen, ka-mer, jas-sen
3	ge-val-len, tim-me-ren, deur-knop-je
4	bij-zon-de-re, cho-co-la-de
5	on-der-ste-bo-ven, des-al-niet-te-min

Sommige woorden hebben zelfs nog meer dan vijf lettergrepen. In plaats van *lettergrepen* wordt ook van *klankvoeten* gesproken. Maar er is wel een verschil. Bij lettergrepen moet je uitgaan van het geschreven woord: *ka-men*. Bij klankvoeten moet je uitgaan van het gesproken woord: *ka-(m)men*.

Lettergrepen zijn open of gesloten. Een open lettergreep eindigt op een klinker(klank). Een gesloten lettergreep eindigt op een medeklinker(klank).

Eerste lettergreep open: *ko-ken, sla-pen*.

Eerste lettergreep gesloten: *hok-ken, kap-per*.

In teksten moeten woorden soms afgebroken worden, omdat ze niet meer helemaal op een regel kunnen. Dat afbreken gebeurt altijd bij een lettergreepgrens.

lo-pen

mooi-er

koei-en

ge-von-den

in-ge-wik-keld

De belangrijkste regel hierbij is dat er zoveel medeklinkers naar de volgende regel gaan als er aan het begin van een Nederlands woord of een Nederlandse lettergreep kunnen staan. Daarom moet *ambtenaar* afgebroken worden na de b: *amb-tenaar*. Je kunt niet al afbreken na de m, want dan zou je *am-btenaar* krijgen met *bt* aan het begin van nieuwe lettergreep. Maar die lettercombinatie bestaat in het Nederlands niet aan het begin van een woord of lettergreep.

Heb je te maken met een samenstelling of lijmwoord (dat is een woord dat uit delen bestaat die ook een zelfstandig woord kunnen zijn), dan moet je tussen die woorden afbreken.

tafel-kleed

computer-scherm

Sommige woorden zijn niet zo goed te herkennen als samenstelling, maar ze zijn het wel, zoals *daarom*, *hierom* en *meteen*. Je moet ze dus afbreken tussen de samenstellende delen.

daar-om

hier-om

met-een

Let nog op de volgende afbreekregels:

- Woorden die eruitzien alsof ze twee lettergrepen hebben, maar die je als één lettergreep uitspreekt, moet je niet afbreken: *race, cake, live*. Ga je ze toch afbreken, dan worden ze door de lezers van je tekst vaak niet goed begrepen. Het gaat hier bijna altijd om woorden die uit een andere taal komen.
- In een woord waarbij de lettergreepgrens bij de lettercombinatie *ng* en *nk* ligt, moet je afbreken tussen de *n* en de *g* of de *n* en de *k*: *van-gen, drin-gen, an-ker*. Maar *Frankrijk* en *koninkrijk* moet je afbreken na de *k*: *Frank-rijk, konink-rijk*.
- In een woord waarin de lettergreepgrens bij de lettercombinatie *ch* ligt, breek je af vóór die *ch*: *la-chen, dou-chen*.
- De lettercombinaties *st* en *sp* (zonder andere medeklinkers erbij) worden afgebroken na de *s*: *mees-ter, res-pect*.
- Als het basiswoord eindigt op een medeklinker plus *-st* (*angst, oogst, tekst*) en je maakt van zo'n basiswoord een afleiding (*angstig, oogsten, teksten*), dan gaat bij het afbreken de *st* mee naar de volgende regel: *ang-stig, oog-sten, tek-sten*.
- Woorden als *leeuwen* en *meeuwen* breek je af na de *u*: *leeu-wen, meeu-wen*.
- Bij het afbreken mag er geen letter helemaal alleen komen te staan. Fout is dus: *a-linea, radi-o*. Wel goed is: *ali-nea* en *ra-dio*.
- Voor en na een *x* tussen klinkers mag niet worden afgebroken. Dus niet: *ex-amen*, maar: *exa-men*.

Niet-samengestelde woorden

Niet-samengestelde woorden bestaan uit één woord. *Deur* is een niet-samengesteld woord. Niet-samengestelde woorden kunnen uit één lettergreep bestaan, maar ook uit meer lettergrepen: *kast, kijken, rekenen*.

Samenstellingen of samengestelde woorden

Een samenstelling - ook *lijmwoord* genoemd - bestaat uit twee of meer woorden die ook als los woord voorkomen.

deur + knop = *deurknop*

fiets + pomp = *fietspomp*

cd + speler = *cd-speler*

voet + bal + schoen = *voetbalschoen*

Vaak bestaan samenstellingen uit samengevoegde zelfstandige naamwoorden. Maar het kunnen ook andere woordsoorten zijn, bijvoorbeeld een telwoord en een zelfstandig naamwoord (*zevenklapper*), twee bijvoeglijke naamwoorden (*dolblij*), enzovoort.

Soms moet je één of twee tussenletters - meestal *en* of *s*- gebruiken als je een samenstelling maakt.

koek + pan = *koekenpan*

dorp + feest = *dorpsfeest*

Een bijzonder soort van samenstellingen zijn woorden die bestaan uit twee gelijke delen: *bonbon*, *drukdruk*, *taaitaai*, *tuktuk*, *zozo*, *nounou*. Er zijn zelfs woorden die uit drie gelijke delen bestaan: *chachacha*, *toitoitoi*. Zulke woorden heten *herhalingswoorden*.

Samenkoppelingen

Sommige woorden zijn ontstaan door woorden samen te voegen die eerst in een zin los van elkaar stonden. Een voorbeeld is *alsje-blijft*. Dat zijn eigenlijk drie of vier woorden: *als je (het) gelooft* (geloven = *goedvinden*, *goeddenken*). Een ander voorbeeld is *meneer*, dat ontstaan is uit *mijn heer*. Nog een voorbeeld is *misschien*, dat ontstaan is uit *mach scien* (mag geschieden = *kan gebeuren*).

In sommige samenkoppelingen komen streepjes (koppeltekens) te staan. Die samenkoppelingen noemen we *woordgroepen*.

diefje-met-verlos

twee-onder-een-kap

Afleidingen

Afleidingen zijn woorden die bestaan uit een woord dat ook los kan voorkomen plus een woorddeel dat niet los kan voorkomen. Die niet-zelfstandige woorddelen kunnen vóór het echte woord komen te staan; dan zijn het *voorvoegsels*. Maar ze kunnen er ook achter komen; dan zijn het *achtervoegsels*.

Voorvoegsels en voorvoegselwoorden

aarts	aartslui
be	bedekken, berekenen
ge	geloven, gelopen
her	hertellen, herdenken
hyper	hypermodern, hypernerveus
micro	microkosmos
on	onwijs, oneerlijk
oer	oerlelijk, oerdom
ont	ontdekken, ontcijferen
pre	prepaid
pro	proactief
re	reanimatie, reproductie
ver	verkopen, verdelen
wan	wanorde, wansmaak

De meeste voorvoegsels hebben allemaal ook zelf een betekenis. Als je die kent, is het vaak gemakkelijker om de betekenis van een moeilijk woord dat met een voorvoegsel begint te raden. Als je weet wat *productie* betekent (o.a. *vervaardiging*) dan kun je raden wat *reproductie* betekent (letterlijk: *hervervaardiging*, daarvan afgeleid: *kopie*).

voorvoegsel	betekenis
aarts	eerste, hoogste; maar <i>aarts</i> kan ook een negatieve versterking van iets aangeven, zoals in <i>aartslui</i> (niet zomaar lui, maar heel erg lui)
hyper	heel sterk, heel erg
micro	klein, klein deel ergens van
on	niet, geen
ont	beginnen met (<i>ontbijten</i> is eigenlijk: beginnen met bijten)
pre/pro	voor, vooraf
re	opnieuw, nog eens
wan	slecht

achtervoegsel	afleiding
aar	handelaar Leidenaar
aard	luiaard dronkaard
achtig	roodachtig beestachtig
baar	drinkbaar vloeibaar
dom	rijkdom heldendom
heid	schoonheid boosheid
ig	bozig, groenig
ij	vleierij, bakkerij
ing	zending, veiling
lijk	hopelijk ziekelijk
loos	doelloos waardeloos
schap	blijdschap vriendschap
se	Bredase Amsterdamse
te	diepte, hoogte

Verbuiging

Een woord verbuigen betekent er iets aan toevoegen zonder dat er echt een heel nieuw woord ontstaat. Een woord kan op verschillende manieren verbogen worden.

meervoud	fiets	fietsen
verkleinvorm	fiets	fietsje
vergelijking	mooi	mooier
buigings-s	stoer	(iets) stoers
mannelijk/vrouwelijk	agent	agente

Meervoud

Meervoud is een voorbeeld van een verbuiging. Het meervoud wordt altijd gemaakt van een enkelvoudsvorm van een zelfstandig naamwoord (*deur, deuren*) of van een eigennaam (*Ellen, twee Ellens*). Men spreekt bij enkelvoud en meervoud ook wel van het *getal* van het zelfstandig naamwoord.

Het meervoud van zelfstandige naamwoorden wordt niet steeds op dezelfde manier gevormd. Meestal komt er *-en* achter het enkelvoud, maar dat is niet altijd zo.

-en	schoen	schoenen
-s	secretaresse	secretaresses
- 's	auto	auto's
-(i)en	koe	koeien
-n	blinde	blinden
-n en -s	groente	groenten/groentes
-eren	kind	kinderen
-lieden of -lui	zeeman	zeelieden/zeelui

Bij sommige woorden die uit een vreemde taal komen, kan ook nog een ander meervoud voorkomen: *museum*, *musea* (maar *museums* is ook goed), *crisis*, *crises* (maar *crisissen* is ook goed).

Soms verandert de slotmedeklinker van het enkelvoud in een andere letter als het woord in de meervoudsvorm gezet wordt.

van een f in een v

brief brieven
duif duiven
golf golven
graf graven
proef proeven

van een s in een z

doos dozen
huis huizen
poes poezen
prijs prijzen
roos rozen

Enkele woorden krijgen in de meervoudsvorm een andere klinker dan in de enkelvoudsvorm.

lid - leden

smid - smeden

schip - schepen

stad - steden

Sommige woorden komen alleen in het meervoud voor (hersenen) en sommige woorden alleen in het enkelvoud (melk).

Verkleinvorm

Ook verkleinwoorden van zelfstandige naamwoorden worden niet bij elk woord op dezelfde manier gevormd.

- je huisje
- pje boompje
- tje kaboutertje
- etje bloemetje (ook bloempje is goed), mannetje

 Bij woorden die in de niet-verkleinvorm eindigen op de klinker -a, -o, -u (*opa, auto, paraplu*), komt er in de verkleinvorm een verdubbeling van die klinker.

opaatje

autootje

parapluutje

 Bij woorden die in de niet-verkleinvorm eindigen op de klinker -i (*taxi, bikini*), komt er in de verkleinvorm -ie.

taxietje

bikinetje

 Bij woorden die in de niet-verkleinvorm eindigen op de klinker -e (*tante*) of -ee (*dominee*), komt er in de verkleinvorm -tje aan vast.

tantetje

domineetje

 Bij woorden die in de niet-verkleinvorm eindigen op -é (*café, coupé*), verandert die é in de verkleinvorm in ee+tje.

cafeetje

coupeetje

 Bij woorden die in de niet-verkleinvorm eindigen op een -y waar een klinker vóór staat (*cowboy*), komt in de verkleinvorm -tje zonder apostrof.

cowboytje

Staat er een medeklinker voor de -y, dan komt er een apostrof.

baby'tje

 Bij woorden die in de niet-verkleinvorm eindigen op -ing (*koning, haring*), komt er in de verkleinvorm -inkje.

koninkje

harinkje

 Bij woorden die in de niet-verkleinvorm eindigen op -ine (*aspirine, machine, sardine*), komt er in de verkleinvorm -ientje

aspirientje

machientje

sardientje

Wordt een verkleinwoord aan het einde van een regel afgebroken, dan moet weer de spelling van de niet-verkleinvorm terugkeren. Het is dus: *opaatje, cafeetje*. Maar bij het afbreken wordt het: *café-tje, opa-tje*.

In sommige gevallen wordt de klinker van het zelfstandig naamwoord in de verkleinvorm verlengd of veranderd.

glas glaasje
pad paadje
schip scheepje

Let op deze bijzondere gevallen:

chocolade - chocolaatje
karbonade - karbonaadje

Er zijn zelfstandige naamwoorden die altijd in de verkleinvorm staan.

akkefietje	kleine, vervelende gebeurtenis
allegaartje	van alles door elkaar
dutje	(in: <i>een dutje doen</i>) even kort slapen
nippertje	(in: <i>op het nippertje</i>) nog net op tijd
onderonsje	enkele mensen die samen iets bespreken zonder dat anderen mee kunnen of mogen praten
sneeuwkllokje	lentebloempje
zitje	hoekje in een huis waar je kunt zitten
zootje	rommeltje
zuurtje	snoepje

Mannelijk/vrouwelijk

Van veel zelfstandige naamwoorden die personen aanduiden, bestaat een mannelijke vorm en een afgeleide vrouwelijke vorm.

<i>uitgang</i>	<i>mannelijk</i>	<i>vrouwelijk</i>
-e	patiënt	patiënte
-es	onderwijzer	onderwijzeres
-in	boer	boerin
-a	politicus	politica
-ster	verpleger	verpleegster
-ante	gouverneur	gouvernante
-ice	presentator	presentatrice
-trix	rector	rectrix

Soms is het gebruikelijk dat vrouwen voor een bepaalde functie de mannelijke vorm kiezen. Veel vrouwen die directeur zijn, noemen zich geen *directrice* maar *directeur*. Als een vrouw de functie van staatssecretaris in de regering heeft, wordt dat geen *staatssecretaresse*; het blijft *staatssecretaris*. Een ander voorbeeld is *voorzitter*. Vroeger werd vaak *voorzitster* gezegd als het om een vrouw ging, maar nu kiest men meestal voor *voorzitter*. Soms wordt dan nog gezegd: *mevrouw de voorzitter*, maar ook gewoon *voorzitter*. En als een vrouw in Duitsland de baas (niet *bazin*) is in de politiek, wordt ze in Nederlandse kranten *bondskanselier* genoemd en niet *bondskanseliere*.

Soms wordt bij verwijzingen naar personen voor mannen gewoon *man* gebruikt en voor vrouwen *vrouw*, zoals in: *timmerman*, *timmervrouw*, *doelman*, *doelvrouw*.

Vervoeging

Het veranderen van werkwoorden als er een ander onderwerp bij komt, heet *vervoeging*.

ik fiets

jij fiets+t

wij fiets+ten, enz.

Belangrijk bij de vervoeging is het verschil tussen zwakke en sterke werkwoorden.

Zwakke werkwoorden krijgen in de verleden tijd *-de(n)* of *-te(n)*.

roeide(n), maakte(n)

Het voltooid deelwoord van een zwak werkwoord eindigt op een *-d* of *-t*.

geroeid, gemaakt

Bij sterke werkwoorden verandert de klinker als het werkwoord in de verleden tijd komt te staan.

slapen – sliep(en)

eten – at(en)

Het voltooid deelwoord van een sterk werkwoord eindigt op *-en*

geslapen, gegeten

Initiaalwoorden en letterwoorden

Een *initiaalwoord* is een afkorting die letter voor letter wordt uitgesproken. Voorbeelden zijn: *vwo*, *vmbo*, *tv*, *wc*.

Een *letterwoord* is een afkorting die als één woord wordt uitgesproken: *havo*, *mavo*, *pin* (persoonlijk identificatienummer, bijvoorbeeld in *pinpas*).

11 **Woordsoorten (taalkundige ontleding)**

Vogels zijn allemaal vogels. Maar er zijn verschillende soorten vogels. Woorden zijn allemaal woorden. Maar er zijn verschillende

soorten woorden. Van woorden in een zin zeggen tot welke soort ze behoren, is *taalkundige ontleding*.

Het nut van taalkundige ontleding

Door meer te weten over woordsoorten, kun je de taal beter leren kennen. En je kunt er taalfouten mee voorkomen. Soms moet je bij het schrijven bijvoorbeeld een keuze maken tussen *jou* en *jouw*. Die keuze kun je pas maken als je weet of je met een persoonlijk voornaamwoord of een bezittelijk voornaamwoord te maken hebt. En zo zijn er meer gevallen waarin het handig is als je de woordsoorten kent.

Werkwoord (WW)

Een werkwoord is een woord dat aangeeft wat er gebeurt. Werkwoorden worden daarom ook wel *doe-woorden* genoemd. Ze geven aan wat iemand, een dier of ding doet.

fietsen, lopen, slapen, sporten, luieren, vliegen, piepen, enz.

Werkwoordsvervoeging

Een werkwoord hoort meestal bij een onderwerp, bijvoorbeeld bij: *ik, de kat, de jongens*.

Ik ren.

De kat rent.

De jongens rennen.

Als het onderwerp verandert, kan het bijbehorende werkwoord er ook anders uit komen te zien. Dat is de *werkwoordsvervoeging*. Daarbij is onder andere het verschil enkelvoud/meervoud belangrijk, ook wel *het getal van het onderwerp* genoemd.

Een werkwoord waarvan de vorm (bijvoorbeeld: *zing, zingt* of *zingen*) bepaald wordt door het onderwerp, is de *persoonsvorm*. Dat

heet zo, omdat het onderwerp vaak een persoon is. Ook als het onderwerp geen persoon is (zoals in: *de kat spint*) noemt men het werkwoord dat bij het onderwerp hoort toch de persoonsvorm. Je kunt ook zeggen dat de persoonsvorm de werkwoordsvorm is die laat zien hoeveel personen (mensen, dieren of dingen) de beschreven handeling uitvoeren en in welke tijd (tegenwoordige tijd of verleden tijd) de zin staat.

De werkwoordsvervoeging begint altijd met de stam of ik-vorm van het werkwoord.

 Met de stam van een werkwoord is het hele werkwoord bedoeld min *-en*. *Zing* is de stam van *zingen*; *duw* is de stam van *duwen*, enz.

 Met de ik-vorm wordt in feite hetzelfde bedoeld als met de stam. Maar bij de ik-vorm zeggen we dat het de werkwoordsvorm is die je krijgt als het onderwerp ik is: *(ik) zing*, *(ik) duw*.

Sommigen vinden het beter om van de ik-vorm te spreken in plaats van over de stam, omdat je dan geen problemen krijgt bij werkwoorden als *lopen* en *halen*. Als je zegt dat je de stam krijgt door *-en* weg te laten, krijg je hier: *lop*, *hal*. Maar het moet zijn: *loop*, *haal*. Dus hier moet je dan een klinker toevoegen. Dat hoeft niet als je uitgaat van de ik-vorm: *ik loop*, *ik haal*.

Anderen vinden het beter om altijd van de stam uit te gaan, omdat je dan geen problemen krijgt bij werkwoorden als *verhuizen* en *beloven*. Zou je daar de ik-vorm nemen, dan krijg je *ik verhuis*, *ik beloof*. Maar de stam (die je krijgt door *-en* weg te laten) is *verhuiz* en *beloov*. Als de stam eindigt op een *-z* of een *-v*, krijg je in de verleden tijd en bij het voltooid deelwoord een *-d*. Als je van de ik-vorm uitgaat, zou je kunnen denken dat er een *-t* moet komen. Maar het is *verhuisde* en niet *verhuiste* en *beloofde* in plaats van *beloofte*.

Werkwoordstijden

Werkwoordstijden

onvoltooid tegenwoordige tijd (o.t.t.)	ik fiets
onvoltooid verleden tijd (o.v.t.)	ik fietste
voltooid tegenwoordige tijd (v.t.t.)	ik heb gefietst
voltooid verleden tijd (v.v.t.)	ik had gefietst
onvoltooid tegenwoordige toekomstige tijd (o.t.t.t.)	ik zal fietsen
onvoltooid verleden toekomstige tijd (o.v.t.t.)	ik zou fietsen
voltooid tegenwoordige toekomstige tijd (v.t.t.t.)	ik zal gefietst hebben
voltooid verleden toekomstige tijd (v.v.t.t.)	ik zou gefietst hebben

Voltooid wil zeggen dat het helemaal voorbij is. Onvoltooid wil zeggen dat een handeling of toestand nog voortduurt of nog niet begonnen is. Het is dan misschien raar om van de o.v.t. te spreken. Maar dat gebeurt alleen in vergelijking met de v.v.t. *Ik had gefietst* is meer verleden tijd dan *Ik fietste*.

Zelfstandige werkwoorden

Zelfstandige werkwoorden kunnen zonder hulp van andere werkwoorden in een zin voorkomen. Dat kunnen ze omdat ze ook echt betekenis hebben, zoals: *fietsen*, *studeren*, *poetsen*, enz. Een werkwoord als *zullen* heeft geen betekenis; bij dat werkwoord hoort daarom altijd nog een ander werkwoord (*zullen komen*, *zullen slagen*, enz.).

Zullen is dus geen zelfstandig werkwoord. Maar *fietsen*, *studeren* en *poetsen* zijn dat wel. Als je zegt: *Ik fiets* is meteen duidelijk wat je bedoelt. Als je zegt: *Ik zal* is niet meteen duidelijk wat daarvan de betekenis is.

Hulpwerkwoorden

Hulpwerkwoorden helpen een ander werkwoord. Ze hebben zelf geen betekenis, maar ze horen bij een werkwoord dat wel een betekenis heeft. Een hulpwerkwoord en een ander werkwoord vormen samen het werkwoordelijk gezegde. Er zijn drie soorten hulpwerkwoorden.

Drie soorten hulpwerkwoorden

tijd	<i>hebben</i> + voltooid deelwoord <i>zijn</i> + voltooid deelwoord <i>zullen</i> + hele werkwoord	ik heb gevoetbald we zijn gestruikeld ze zal meehelpen
lijdende vorm	<i>worden</i> + voltooid deelwoord <i>zijn</i> + voltooid deelwoord	er wordt geklopt het is gebeurd (is = een vorm van zijn)
wijze	<i>mogen</i> + hele werkwoord <i>willen</i> + hele werkwoord <i>kunnen</i> + hele werkwoord <i>moeten</i> + hele werkwoord	we mogen komen ik wil gaan jullie kunnen komen we moeten hem helpen

Er kan meer dan één hulpwerkwoord in de zin staan.

tijd + wijze

Hij had willen komen.

wijze + lijdende vorm

Het feest mocht georganiseerd worden.

Koppelwerkwoorden

Koppelwerkwoorden horen bij een *naamwoord*; dat kan een *zelfstandig naamwoord* of een *bijvoeglijk naamwoord* zijn. Er zijn in totaal negen koppelwerkwoorden.

In een zin als *Ze is burgemeester geworden*, is *geworden* het koppelwerkwoord. Het werkwoord is is dan een hulpwerkwoord.

Koppelwerkwoorden

zijn	Ze is burgemeester.	schijnen	Het proefwerk schijnt moeilijk.
worden	Zij werd opeens ziek.	dunken	Dat dunkt me een goed plan.
lijken	Zij lijkt aardig.	voorkomen	Dat komt me eigenaardig voor.
blijken	De bal bleek lek.		
blijven	Het weer blijft slecht.		
heten	Zoiets heet een blunder.		

Let op:

 Sommige woorden kunnen zelfstandig werkwoord, hulpwerkwoord en koppelwerkwoord zijn.

Ze is in de tuin. (is = zelfstandig werkwoord, met als betekenis *bevindt zich*)

Ze is gevallen. (is = hulpwerkwoord, met als voltooid deelwoord *gevallen*)

Ze is burgemeester. (is = koppelwerkwoord, met *burgemeester* als naamwoord)

 Het werkwoord *hebben* is meestal een hulpwerkwoord. Maar als *hebben* de betekenis heeft *bezitten*, dan is het een zelfstandig werkwoord.

Ik heb hard gelopen. (*heb* = hulpwerkwoord)

Ik heb een nieuwe fiets. (*heb* = zelfstandig werkwoord)

 Het werkwoord *schijnen* kan een koppelwerkwoord zijn, maar ook een zelfstandig werkwoord (in de betekenis *licht geven*).

Ze schijnt slim. (*schijnt* = koppelwerkwoord)

Het licht schijnt in mijn ogen. (*schijnt* = zelfstandig werkwoord)

De wijs van werkwoorden

Met de wijs van werkwoorden wordt bedoeld of de zin een gewone beschrijvende zin is (1), een aansporing of uitroep (2) of een bevel of gebod (3).

- 1 Je neemt een ei. (*Neemt* is de aantonende wijs.)
- 2 Men neme een ei. (*Neme* is de aanvoegende wijs.)
- 3 Neem een ei. (*Neem* is de gebiedende wijs.)

De aantonende wijs komt het meest voor. Meestal praten of schrijven mensen in de aantonende wijs. *Ik ga naar huis, het is mooi weer, de zon schijnt.* Dat is allemaal aantonende wijs.

De aanvoegende wijs kom je nog wel tegen in kookboeken (*men neme een ei*), in teksten die in de kerk gebruikt worden (*moge de Heer het offer uit uw handen aanvaarden*) en in uitroepen (*Leve de koning!*).

De gebiedende wijs hoort bij bevelen, geboden en instructies. *Geef acht! Kom hier! Sluit de ramen voor je weggaat.*

Een andere wijs is nog de onbepaalde wijs. Dat is het hele werkwoord, zonder dat het vervoegd is of in een bepaalde wijze staat. De onbepaalde wijs wordt ook wel *infinitief (INF)* genoemd. In woordenboeken is van werkwoorden als trefwoord de onbepaalde wijs opgenomen. In gewone zinnen komt een werkwoord na het woordje *te* altijd in de onbepaalde wijs voor: *Ik sta te trillen op mijn benen.*

Je hebt ook nog het *tegenwoordig deelwoord (TD)*, ook *onvoltooid deelwoord* genoemd (want de handeling is nog bezig) Het tegenwoordig deelwoord is het hele werkwoord + *-d*.

Lopend gingen we naar huis.
 Fietsend gooiden ze elkaar een bal toe.
 Lezend lag hij in bed.

Het tegenwoordig deelwoord kan in een zin een bijvoeglijk naamwoord of een bijwoord zijn.

bijvoeglijk naamwoord	Het nieuws ging als een lopend vuurtje rond.
bijwoord	Ze komen lopend.

Zwakke en sterke werkwoorden

Zwakke werkwoorden zijn werkwoorden die in de verleden tijd *-de(n)* of *-te(n)* krijgen: *roeide(n)*, *maakte(n)*. Het voltooid deelwoord van een zwak werkwoord eindigt op een *-d* of *-t*: *geroeid*, *gemaakt*. Sterke werkwoorden zijn werkwoorden waarvan de klinker verandert als je het werkwoord in de verleden tijd zet: *drinken - dronken*, *lopen - liepen*. Het voltooid deelwoord van een sterk werkwoord eindigt op *-en*: *gedronken*, *gelopen*.

Onregelmatige werkwoorden

Onregelmatige werkwoorden zijn werkwoorden die je heel anders moet vervoegen dan gewone werkwoorden. Gewone werkwoorden zien er steeds min of meer hetzelfde uit. Neem *kletsen*. In de tegenwoordige tijd is dat: *ik klets*, *jij kletst*, *hij/zij kletst*, en in het meervoud is het *wij/jullie/zij kletsen*. Maar neem je het werkwoord *zijn* dan krijg je verschillende vormen, zoals: *ik ben*, *zij is*. *Zijn* is dus een onregelmatig werkwoord. Andere onregelmatige werkwoorden zijn: *hebben*, *mogen*, *willen*, *kunnen*, *zullen*. De onregelmatigheid zit steeds in de enkelvoudsvormen. Voor de vervoeging daarvan zijn geen regels te geven. Je moet ze gewoon leren. Als Nederlands je moedertaal is, gaat dat min of meer vanzelf.

Onregelmatige werkwoorden

	zijn	hebben	mogen	willen	kunnen	zullen
ik	ben	heb	mag	wil	kan	zal
jij/u	bent	hebt	mag	wilt/wil	kunt/kan	zult/zal
hij/zij/het	is	heeft	mag	wil	kan	zal

Bij het werkwoord *hebben* is het bij *u* ook mogelijk om *heeft* te gebruiken: *u hebt*, *u heeft*. Beide vormen zijn goed.

Scheidbare en niet-scheidbare werkwoorden

Overschrijven is een scheidbaar werkwoord. *Verhuizen* is geen scheidbaar werkwoord.

Bij een scheidbaar werkwoord kan het werkwoord opgesplitst worden in twee delen, die dan in een zin los van elkaar voorkomen.

overschrijven: Ik schrijf de brief over.

Bij een niet-scheidbaar werkwoord kunnen de delen ervan niet los van elkaar voorkomen.

verhuizen: Ik verhuis niet graag. (Je kunt hier niet zeggen of schrijven: ik huis niet graag ver.)

Werkwoorden die beginnen met *be-*, *her-* en *ver-* zijn sowieso allemaal niet-scheidbare werkwoorden: *bedanken*, *herstellen*, *verbranden*.

Lidwoord (LW)

Het Nederlands heeft drie lidwoorden: *de*, *het*, *een*.

Lidwoorden horen bij zelfstandige naamwoorden: *de bal*, *het feest*, *een lepel*.

De en *het* zijn bepaalde lidwoorden. Als je ze gebruikt, heb je eerder al duidelijk gemaakt (bepaald) waarover of over wie je het hebt. Als je schrijft: *Het huis is mooi*, doe je dat alleen omdat de anderen al weten over welk huis je het hebt.

Let op: het woordje *het* is alleen een lidwoord als het bij een zelfstandig naamwoord hoort. In de zin *Het stormt* is *het* dus geen lidwoord, want *stormt* is een werkwoord.

Een is een onbepaald lidwoord. Als je het gebruikt, heb je eerder nog niet duidelijk gemaakt waarover of over wie je het hebt. Als je schrijft *Ik zou wel een appel willen*, weten anderen niet precies welke appel je bedoelt.

Zelfstandige naamwoord (ZN)

Een zelfstandig naamwoord is een woord voor een:

 mens: *vrouw, zoon, turner, tapdanser*;

 dier of plant: *leeuw, narcis*;

 ding: *hamer, fiets*.

Vóór een zelfstandig naamwoord kun je altijd een lidwoord zetten: *een of de of het*.

een boterham, de fiets, het huis

Het lidwoord *een* kan voor alle zelfstandige naamwoorden staan, behalve voor zelfstandige naamwoorden die alleen in het meervoud voorkomen, zoals *hersenen*.

Welke zelfstandige naamwoorden het lidwoord *de* hebben en welke *het*, moet je leren. Er bestaan geen regeltjes voor. Wel is het zo, dat verkleinvormen van zelfstandige naamwoorden altijd het lidwoord *het* hebben: *het huisje, het fietsje*, enz.

Geslacht

Met *geslacht* is bedoeld of zelfstandige naamwoorden mannelijk, vrouwelijk of onzijdig zijn.

Zelfstandige naamwoorden waarbij het lidwoord *het* hoort, noemt men onzijdig: *het huis, het bureau, het dorp*, enz.

Er wordt met *zijn* naar verwezen: *het dorp en zijn bewoners*. En dus niet: *het dorp en haar bewoners*.

Woorden waarbij het lidwoord *de* hoort, zijn vrouwelijk of mannelijk. Of ze zijn het allebei.

In woordenboeken staat het geslacht er vaak achter.

riem m. (*m.* betekent dan mannelijk)

gemeente vr. (*vr.* betekent hier vrouwelijk)

Naar mannelijke woorden verwijst je met *zijn*: *de riem met zijn mooie gesp*.

Naar vrouwelijke woorden met *haar*: *de gemeente en haar inwoners*.

Mensen en dieren zijn van zichzelf al mannelijk of vrouwelijk.

De mijnheer van de derde verdieping liet zijn hond uit.

De dame van de eerste verdieping reed in haar auto weg.

De hengst loopt met zijn staart te zwaaien.

De merrie loopt met haar veulentje in de wei.

Sommige zelfstandige naamwoorden zijn mannelijk/vrouwelijk maar ook onzijdig, zoals *aanrecht*: *de aanrecht/het aanrecht*.

Sommige zelfstandige naamwoorden hebben een andere betekenis als er een ander lidwoord voor staat:

de portier (iemand die mensen binnenlaat
of naar buiten laat gaan)

het portier (de deur van een auto)

de bal (bijvoorbeeld een voetbal)

het bal (het dansfeest)

Meervoud

Het meervoud van zelfstandige naamwoorden wordt niet bij alle woorden op dezelfde manier gevormd. Meestal komt er *-en* achter het enkelvoud, maar dat is niet altijd zo.

meervoud op:

-en	tand	tanden
-s	garage	garages
- 's	taxi	taxi's
-(i)en	koe	koeien
-n	blinde	blinden
-n en -s	groente	groenten/groentes
-eren	rund	runderen
-lieden of -lui	zeeman	zeelieden/zeelui

Soms verandert de slotmedeklinker van het enkelvoud in een andere letter als het woord in de meervoudsvorm gezet wordt: *muis, muizen; graf, graven*.

Bij sommige woorden die uit een vreemde taal komen, kan ook nog een ander meervoud voorkomen: *museum, musea* (maar *museums* is ook goed), *crisis, crises* (maar *crisissen* is ook goed).

Een paar zelfstandige naamwoorden kennen alleen enkelvoud: *gymnastiek, geklets*.

Een paar zelfstandige naamwoorden kennen alleen meervoud: *kleren, hersenen*.

Ook eigennamen (de individuele namen van mensen, landen, instellingen) zijn zelfstandige naamwoorden: *Janske, Asscher, België, Unicef*.

Bijvoeglijke naamwoord (BN)

Bijvoeglijke naamwoorden zijn woorden die iets zeggen over een zelfstandig naamwoord. Meestal staan ze vóór het zelfstandig naamwoord waar ze bij horen. Maar ze kunnen er ook achter staan.

een fiets een mooie fiets De fiets is mooi.

In de combinatie bijvoeglijk naamwoord-zelfstandig naamwoord komt er een -e achter het bijvoeglijk naamwoord:

 na het lidwoord de: *de nieuwe fiets*;

 na het lidwoord het: *het oude paard*.

Zelfstandige naamwoorden waar het lidwoord *de* bij hoort, krijgen bij het bijvoeglijk naamwoord ook een -e als er in plaats van het lidwoord *de* het lidwoord *een* staat.

de nieuwe fiets

een nieuwe fiets (een -e achter het bijvoeglijk naamwoord)

Als bij het zelfstandig naamwoord het lidwoord *het* hoort (*het paard, het huis*, enz.), dan krijgt het bijvoeglijk naamwoord geen -e als er in plaats van *het* het lidwoord *een* staat.

het oude paard

een oud paard (geen -e achter het bijvoeglijk naamwoord)

Er komt ook een e achter het bijvoeglijk naamwoord:

📖 na de woorden: *dit, dat, deze, die*:

dit mooie huis, dat hoge gebouw, deze mooie bloem, die aardige leraar;

📖 bij zelfstandige naamwoorden die in het meervoud staan:

lastige sommen, leuke spelletjes;

📖 na een bezittelijk voornaamwoord (*mijn, uw, jouw, ons, enz.*):

mijn oude fiets, uw mooie huis, enz.;

📖 na een naam van de bezitter/eigenaar van iets: *Jannekes nieuwe schoenen.*

Bij sommige veelgebruikte, vaste combinaties van lidwoord + bijvoeglijk naamwoord + zelfstandig naamwoord, komt er geen -e achter het bijvoeglijk naamwoord: *het Koninklijk Besluit, de maatschappelijk werkster.*

Soms is er een betekenisverschil tussen een bijvoeglijk naamwoord met -e en zonder -e:

een grote man (een man die lang is);

een groot man (iemand die veel goede dingen gedaan heeft).

Trappen van vergelijking

Iets kan groot zijn, maar ook groter of zelfs het grootst.

Groot is de stellende trap, *groter* de vergrotende trap en *grootst* de overtreffende trap. Samen heten ze *de trappen van vergelijking*. Ze kunnen bij heel veel bijvoeglijke naamwoorden gemaakt worden.

Trappen van vergelijking

stellende trap	vergotende trap (+er)	overtreffende trap (+st)
klein	kleiner	kleinst
zwart	zwarter	zwartst
mooi	mooier	mooist
leuk	leuker	leukst

Soms wijkt de vergotende trap iets af: *dik - dikker* (extra k vanwege de uitspraak), *stoer - stoerder* (ingevoegde d).

Let op:

De vergotende trap en de overtreffende trap zien er soms heel anders uit dan de stellende trap.

goed, beter, best (dus niet: *goed, goeder, goedst*).

graag, liever, (het) liefst

veel, meer, meest

weinig, minder, minst

Als de overtreffende trap (met -st) moeilijk is uit te spreken, wordt het woord *meest* gebruikt: *verbaasd, verbaasder, meest verbaasd* (en niet: *verbaasdst*).

Bijwoord (BW)

Een bijwoord zegt iets over een woord dat geen zelfstandig naamwoord is. Een bijwoord geeft vaak iets aan over een tijd of plaats.

Voorbeelden van bijwoorden zijn: *hier, daar, nu, gisteren, toen*.

Sommige woorden kunnen zowel een bijwoord als een bijvoeglijk naamwoord zijn. Een voorbeeld is *heel*.

een heel huis

(bijvoeglijk naamwoord, want het zegt iets over een zelfstandig naamwoord)

een heel lekkere boterham

(bijwoord, want het zegt iets over een bijvoeglijk naamwoord)

Een bijvoeglijk naamwoord komt altijd in dezelfde vorm voor, maar juist bij *heel* wordt ook vaak *hele* gebruikt (een *hele lekkere boterham*). Eigenlijk is dat fout.

Sommige bijwoorden staan aan het begin van een vragende zin: *wanneer*, *waarom*, *waarheen*. Zulke woorden heten *vragende bijwoorden*.

Voornaamwoorden (VNW)

Een voornaamwoord is een woord dat meestal vóór een (zelfstandig) naamwoord staat. Daarom heet het een *voornaamwoord*. Het kan ook in de plaats staan van een naamwoord. Er zijn verschillende soorten voornaamwoorden.

Persoonlijk voornaamwoord

Het persoonlijk voornaamwoord komt in de plaats van de naam van een persoon, dier, plant of ding: *ik*, *mij*, *jij*, *hem*, *het*, *haar*, *jou*, enz.

Jan ziet Yasmin lopen. Hij ziet haar lopen.
Daar staat een viooltje. Het heeft prachtige kleuren.

Persoonlijke voornaamwoorden hebben een *onderwerpsvorm* (in die vorm komen ze als onderwerp voor) en een *voorwerpsvorm* (in die vorm komen ze als meewerkend voorwerp of lijdend voorwerp voor). In de zin *Hij ziet haar lopen* is *hij* de onderwerpsvorm en *haar* de voorwerpsvorm.

Persoonlijke voornaamwoorden

onderwerpsvormen	voorwerpsvormen
ik	me/mij
je/jij/u	je/jou/u
ze/zij/hij/het	haar/hem/het
we/wij	ons
jullie/u	jullie/u
ze/zij	hen/hun/ze

Bezittelijk voornaamwoord

Dit woord geeft aan bij wie iemand of iets hoort: *mijn, jouw, zijn, haar, ons, hun*, enz.

Mijn broer heeft zijn fiets niet op slot gezet.

Bezittelijke voornaamwoorden

1 ^e persoon enkelvoud	<i>mijn</i>
2 ^e persoon enkelvoud	<i>je/jouw, uw</i>
3 ^e persoon enkelvoud	<i>zijn, haar</i>
1 ^e persoon meervoud	<i>ons, onze</i>
2 ^e persoon meervoud	<i>jullie, uw</i>
3 ^e persoon meervoud	<i>hun</i>

Een bezittelijk voornaamwoord hoort bij een zelfstandig naamwoord: mijn jas, haar huis.

Er kunnen wel andere woorden (bijvoeglijke naamwoorden, eventueel voorafgegaan door een bijwoord) tussen het bezittelijk voornaamwoord en het zelfstandig naamwoord komen te staan.

mijn jas

mijn dure jas

mijn heel dure jas

Aanwijzend voornaamwoord

Een aanwijzend voornaamwoord verwijst naar iets of iemand.

Aanwijzende voornaamwoorden zijn onder andere: *die, deze, dat, dit, dezelfde, hetzelfde, diezelfde, datzelfde*, zo'n en zulk.

Dat spul ligt er al een week.

Vaak volgt er meteen na een aanwijzend voornaamwoord een zelfstandig naamwoord.

Als het zelfstandig naamwoord onzijdig is (dan kun je er *het* voor zetten), dan moet je *dit* of *dat* als aanwijzend voornaamwoord gebruiken.

het huis dit huis, dat huis
het feest dit feest, dat feest

Er zit een betekenisverschil tussen *dit* en *dat*.

dit = dichtbij

dat = verder weg

Is het zelfstandig naamwoord niet onzijdig, maar mannelijk of vrouwelijk (je kunt er dan *de* voor zetten), dan moet je *deze* of *die* als aanwijzend voornaamwoord gebruiken.

de fiets deze fiets, die fiets
de stoel deze stoel, die stoel

Er zit een betekenisverschil tussen *deze* en *die*.

deze = dichtbij

die = verder weg

De aanwijzende voornaamwoorden *deze* en *die* horen ook bij een zelfstandig naamwoord dat in het meervoud staat.

de stoelen deze stoelen, die stoelen

Betrekkelijk voornaamwoord

Met een betrekkelijk voornaamwoord verwijst je terug naar iemand die of iets dat eerder in de zin is genoemd: *dat*, *die*, *welke*, (met) *wie*, (op) *wie*. Sommige van deze woorden kunnen ook een aanwijzend voornaamwoord zijn. Maar als betrekkelijk voornaamwoord verwijzen ze dus terug naar iets of iemand en staan ze aan het begin van een bijzin.

Het woord *dat* gebruik je bij zelfstandige naamwoorden waar het lidwoord *het* bij hoort.

Het huis dat daar staat, is van mijn tante.

Het woord *die* gebruik je bij zelfstandige naamwoorden waar het lidwoord *de* bij hoort en bij zelfstandige naamwoorden die in het meervoud staan.

De scooter die daar rijdt, heeft een mooie kleur.

De scooters die daar rijden, hebben een mooie kleur.

Let op: de woorden *dat* en *die* kunnen ook een aanwijzend voornaamwoord zijn.

Vragend voornaamwoord (ook vraagwoord genoemd)

Een vraag begint vaak met een vragend voornaamwoord.

Vragende voornaamwoorden zijn bijvoorbeeld: *wie*, *wat*, *welk*, *welke*, *wat voor*, *wat voor een*.

Wie wil er iets zeggen?

Wat kost dat?

Welk deel is van mij?

Welke spelers doen mee?

Wat voor dag is het vandaag?

Wat voor een jongen is hij eigenlijk?

Er zijn ook bijwoorden die vraagwoord kunnen zijn. De bekendste zijn: *hoe*, *wanneer*, *waarom*. Dat zijn dus geen vragende voornaamwoorden maar vragende bijwoorden.

Onbepaald voornaamwoord

Dit woord geeft aan dat men niet precies weet om wie of wat het gaat: *men*, *iemand*, *iets*, *enkele(n)*, enz.

Ik heb wel iemand zien lopen.

Ze hebben iets geroepen.

Wederkerend voornaamwoord

Bij sommige werkwoorden hoort *zich*: *zich wassen*, *zich schamen*, enz. Als je die werkwoorden vervoegt, verandert het woordje *zich* in: *mij/me*, *je*, *ons*, enz.

ik was me, jij wast je, hij wast zich, wij wassen ons.

Zich en de vervoegde vormen ervan zijn wederkerende voornaamwoorden. Ze verwijzen bijna altijd terug naar het onderwerp.

Wederkerende voornaamwoorden

	enkelvoud	meervoud
1 ^e persoon	me (mij)	ons
2 ^e persoon	je, u, zich	je, u, zich
3 ^e persoon	zich	zich

Andere voorbeelden van werkwoorden waarbij een wederkerend voornaamwoord hoort, zijn: *zich vergissen*, *zich herinneren*, *zich verslikken*, *zich verspreken*, *zich vervelen*.

Wederkerig voornaamwoord

Er is één wederkerig voornaamwoord: *elkaar*.

We moeten elkaar helpen.

Voorzetsel (VZ)

Voorzetsels zijn woordjes als: *op*, *in*, *naast*, *tegen*, *voor*. Voorzetsels staan meestal bij zelfstandige naamwoorden.

op het veld, in de tas, naast de stoel, tegen de muur, voor de televisie

Om te onthouden wat voorzetsels zijn, is de naam *kastwoordjes* bedacht. Achter zowat elk voorzetsel kun je *de kast* zetten: in de kast, op de kast, tegen de kast, naast de kast, van de kast, uit de kast, enz.

Soms lijkt een woord een voorzetsel te zijn, maar als je goed kijkt, blijkt het dan een deel van een werkwoord te zijn.

Ik steek de straat over.

Het woord *over* is hier een deel van het werkwoord *oversteken*.

Voegwoord (VW)

Voegwoorden zijn woorden die andere woorden of zinnen met elkaar verbinden:

Arie en Achmed.

Yasmin of Beatrijs.

De zon schijnt, maar het is wel koud.

Er zijn twee soorten voegwoorden: nevenschikkende en onderschikkende voegwoorden.

Nevenschikkende voegwoorden

Nevenschikkende voegwoorden, zoals *en, of, maar, want, doch, noch*, verbinden twee woorden of zinnen met elkaar die gelijkwaardig zijn. Twee zinnen die verbonden zijn door een nevenschikkend voegwoord, kunnen ook los van elkaar voorkomen. De woordvolgorde verandert dan niet. (Zie ook p.136.)

Ik ga niet mee, want ik ben ziek.

Ik ga niet mee. Ik ben ziek.

Hij gaat niet mee, maar ik wel.

Hij gaat niet mee. Ik wel.

Onderschikkende voegwoorden

Onderschikkende voegwoorden verbinden woorden en zinnen met elkaar die niet gelijkwaardig zijn. Voorbeelden van onderschikkende voegwoorden zijn: *dat, omdat, hoewel*.

Twee zinnen die verbonden zijn door een onderschikkend voegwoord, kunnen niet zomaar losgekoppeld worden. Van *Ik denk dat het goed is* kun je bijvoorbeeld niet maken: *Ik denk. Het goed is.*

Telwoord (TeW)

Een telwoord geeft een hoeveelheid aan (bijvoorbeeld *achttien*) of de plaats van iets of iemand in een rij (*derde*).

Er zijn vier soorten telwoorden:

- Bepaald hoofdtelwoord: geeft precies aan hoeveel er van iets is. *15, vijftig, 1003*
- Onbepaald hoofdtelwoord: geeft niet precies aan om hoeveel het gaat. *Enkele, sommige, alle, veel, genoeg*
- Bepaald rangtelwoord: geeft de precieze volgorde aan (rang = volgorde). *Eerste, derde, tiende, duizendste*
- Onbepaald rangtelwoord: geeft niet precies de volgorde aan. *Zoveelste, hoeveelste, tigste*

Tussenwerpsel (TuW)

Tussenwerpsels zijn woorden die niet echt bij de zin horen. Vaak zijn het juichkreten of scheldwoorden. Ze kunnen overal in de zin staan.

We gaan morgen -jippie- op vakantie!

12 De spelling van woorden

Spelling is de vorm waarin woorden opgeschreven worden. Schrijf je *giraf* of *giraffe*?

De spelling wordt vooral bepaald door:

- de uitspraak van woorden;
- de regels die er voor de spelling zijn bedacht.

Wat de uitspraak van woorden betreft, is er een verschil tussen klankzuivere woorden en niet-klankzuivere woorden. Klankzuivere woorden kun je spellen zoals je ze hoort. Daarom worden ze ook wel *luisterwoorden* genoemd. Een voorbeeld is *bal*. Niet-klankzuivere woorden kun je niet spellen zoals je ze hoort. Het woord *thee* is een voorbeeld van een niet-klankzuiver woord, want de *h* hoor je niet als het woord wordt uitgesproken. Je moet dus weten dat er bij het schrijven een *h* in *thee* hoort te staan. Niet-klankzuivere woorden heten daarom ook wel *weetwoorden*. Daarnaast zijn er dan de spellingregels. Die kun je leren. Bijvoorbeeld dat de naam van een feestdag een hoofdletter krijgt (*Kerstmis*), maar de woorden die daarvan afgeleid zijn niet (*kerstvakantie*).

Lettergrepen

Lettergrepen zijn letters die bij elkaar horen en die je in één keer als klankgroep uitspreekt. Woorden bestaan uit één lettergreep (*huis*) of uit meer lettergrepen (*hui-zen, kin-de-ren, ku-ke-le-ku*).

Lettergrepen zijn open of gesloten. Een open lettergreep eindigt op een klinker: *lo(pen)*, een gesloten lettergreep eindigt op een medeklinker: *bak(ker)*.

Als er in een gesloten lettergreep één klinker tussen medeklinkers staat, klinkt die klinker kort: *hok, mat*. Als je het woord langer maakt en de klinker moet kort blijven klinken, dan moet je bij deze woorden de medeklinker die op de klinker volgt verdubbelen: *hok-hokken, mat-matten*. Dat moet dus niet bij *weg-wegen*, want in *wegen* klinkt de eerste klinker niet meer kort.

Als de lettergreep gesloten is en de klinkerklank klinkt lang, dan moet je de klinkerletter dubbel schrijven: *haak, hoog, muur*.

Als de lettergreep open is en de klinkerklank klinkt lang, hoef je toch maar één letterteken voor de lang klinkende klinker te gebruiken: *haken, hoge, muren*.

Let op:

- Voor de *i* zijn geen regels te geven. De spelling van woorden waarin een *i*-klank zit, moet je van buiten leren: *liter*, *gieter*.
- Als na een lange *u*-klank de letter *w* volgt, moet je altijd maar één klinkerteken (*u*) schrijven, of de lettergreep nu open of gesloten is: *duwen*, *duw*.
- Als na een lange klinkerklank de lettercombinatie *ch* volgt, komt er in een open lettergreep toch een dubbel klinkerteken: *goochelen*.
- Aan het einde van een woord worden klinkers die lang klinken met één teken geschreven: *ja*, *nu*, *zo*. Maar dat geldt niet voor de lange *e*-klank: *nee*, *mee*, *zee*.

Klankvoeten

Bij de verdeling van een woord in delen kun je ook uitgaan van de klankvoet. Met een klankvoet wordt bijna hetzelfde bedoeld als met een lettergreep, maar niet helemaal. Een lettergreep gaat uit van de geschreven taal. Een klankvoet gaat uit van de gesproken taal.

verdeling in lettergrepen: *dam-men*

verdeling in klankvoeten: *da-(m)men*

Als je uitgaat van klankvoeten, gelden de volgende spellingregels:

- Na een korte klinkerklank komt er een verdubbeling van de medeklinker. De klankvoet *da* uit *dammen* klinkt kort. Daarom komt er in *dammen* dus dubbel *m*. Dit wordt ook wel de *dubbelzetter* genoemd.
- Na een lange klinkerklank komt er geen verdubbeling van de medeklinker. En de lang klinkende klinker wordt met één klinkerteken geschreven. De *a*-klank van *scha* uit *schaken* klinkt lang; daarom komt er in *schaken* geen dubbele *k* en wordt de lange *a*-klank met één klinkerletter geschreven. Omdat je zou verwachten dat de lange *aa*-klank met twee

letters wordt geschreven, wordt bij deze spellingregel het woord *letterdief* gebruikt. De letterdief haalt één klinkerletter weg.

f of v

Bij woorden die eindigen op een *f*, verandert de *f* meestal in een *v* als het woord een extra lettergreep aan het einde krijgt.

brief - brieven

lief - lieve

Werkwoorden

Bij werkwoorden heb je verschillende tijden. Voor de spelling zijn vooral de tegenwoordige tijd, de verleden tijd en de voltooid tijd belangrijk.

Tegenwoordige tijd: **ik fiets** (nu).

Verleden tijd: **ik fietste** (gisteren).

Voltooid tijd: **ik heb gefietst** (dat heb ik ooit gedaan).

Sterk en zwak

Er is een belangrijk verschil tussen zwakke en sterke werkwoorden. Zwakke werkwoorden eindigen in de verleden tijd op *-te(n)* of *-de(n)*.

fietste(n), holde(n)

Het voltooid deelwoord van een zwak werkwoord eindigt op een *-t* of *-d*.

gefietst, gehold

Bij sterke werkwoorden verandert de klinker als het werkwoord in de verleden tijd komt te staan.

drinken - dronk, krijgen - kreeg

Het voltooid deelwoord van een sterk werkwoord eindigt op *-en*.

gedronken, gekregen

De spelling van sterke werkwoorden is niet zo moeilijk. De spelling van zwakke werkwoorden kan wel lastig zijn.

Ga steeds uit van de ik-vorm of de stam van de persoonsvorm. De persoonsvorm is het werkwoord dat bij het onderwerp hoort. Neem de zin: *Ik heb gelopen*. Het werkwoord *heb* hoort hier direct bij het onderwerp.

 De ik-vorm is de vorm van het werkwoord die je krijgt als het onderwerp ik is: *ik loop, ik draai, ik vind*, enz.

 De stam van een werkwoord is het hele werkwoord (ook *infinitief* genoemd) min *-en*: *fietzen, fiets; draaien, draai*, enz.

Daarbij moet je dan wel bedenken dat in de stam soms een extra klinker moet worden ingevoegd of dat er aan het einde een medeklinker moet vervallen: *dromen, droom; hollen, hol*.

Sommigen gaan liever uit van de ik-vorm, anderen vinden het makkelijker om met de stam van het werkwoord te werken. Uiteindelijk blijft de spelling natuurlijk gelijk.

***uitgangen die achter de ik-vorm of stam komen
in de tegenwoordige tijd bij zwakke werkwoorden***

1 ^e persoon enkelvoud (<i>ik</i>)	-	<i>vind</i>
2 ^e persoon enkelvoud (<i>je, jij, u</i>)	+t	<i>vind+t</i>
3 ^e persoon enkelvoud (<i>zij, hij, het</i>)	+t	<i>vind+t</i>
1 ^e persoon meervoud (<i>we, wij</i>)	hele werkwoord	<i>vinden</i>
2 ^e persoon meervoud (<i>jullie</i>)	hele werkwoord	<i>vinden</i>
3 ^e persoon meervoud (<i>ze, zij</i>)	hele werkwoord	<i>vinden</i>

Staat je of jij achter de persoonsvorm en is dat je of jij onderwerp, dan komt er geen uitgang achter de stam.

Loop je mee?

Vind je dat ook?

Vindt je vader dat ook?

In het laatste voorbeeld is je geen onderwerp maar je vader, waarbij vader het belangrijkste woord is.

Als van je ook jij gemaakt kan worden, is je onderwerp.

Gebiedende wijs

Bij de gebiedende wijs wordt iets geëist: *ga weg, sta stil, kom hier*.

Bij de gebiedende wijs komt er geen uitgang achter de stam.

schrijf op, houd rechts, word wakker

Verleden tijd

uitgangen die achter de ik-vorm of stam komen

in de verleden tijd bij zwakke werkwoorden

1 ^e pers. enkelv. (ik)	+ te of de	fiets+te, verbrand+de
2 ^e pers. enkelv. (je, jij, u)	+ te of de	maak+te, speel+de
3 ^e pers. enkelv. (zij, hij, het)	+ te of de	pluk+te, zoen+de
1 ^e pers. meerv. (we, wij)	+ ten of den	feest+ten, roei+den
2 ^e pers. meerv. (jullie)	+ ten of den	stop+ten, ren+den
3 ^e pers. meerv. (ze, zij)	+ ten of den	dans+ten, hinkel+den

Als je niet weet of je de verleden tijd van een werkwoord met *-te(n)* of *-de(n)* moet schrijven, kun je het ezelsbruggetje van **kofschip-taxietje** toepassen. Als de ik-vorm of de stam van een werkwoord eindigt op een van de medeklinkers uit **kofschiptaxietje**, krijgt het werkwoord in de verleden tijd *-te(n)*; anders *-de(n)*.

fietsen - fiets - fietste
schrobben - schrob - schrobde
verhuizen - verhuiz - verhuisde

Dit laatste voorbeeld geeft aan dat je dus naar de oorspronkelijke stamletter moet kijken; in dit geval niet de *s* maar de *z*.

In plaats van *kofschiptaxietje* worden ook andere ezelsbruggetjes gebruikt: 't *kofschip*, 't *fokschaap*, 't *ex-kofschip*, 't *ex-fokschaap*.

Voltooide tijd

Er wordt geklopt. Het is gebeurd. Ik heb haar gefeliciteerd.

In deze zinnen zijn *geklopt*, *gebeurd* en *gefeliciteerd* voltooide deelwoorden. Als je niet weet of een voltooid deelwoord met een *-t* of *-d* moet worden geschreven, heb je twee hulpmiddelen.

 Je gebruikt het werkwoord even in de verleden tijd. Hoor je dan in de uitgang *-te(n)*, dan krijgt het voltooid deelwoord een *-t* aan het eind; hoor je *-de(n)*, dan krijgt het voltooid deelwoord een *-d* aan het eind. Dit is de verlengingsregel.

getrapt, want: *trapte*
gebeurd, want: *gebeurde*

 Je past het ezelsbruggetje met *kofschiptaxietje* toe. Als de *ik*-vorm of stam van een werkwoord eindigt op een van de medeklinkers uit *kofschiptaxietje*, dan krijgt het werkwoord een *-t*; anders een *-d*.

kloppen - *klop* - *geklopt*
gebeuren - *gebeur* - *gebeurd*
feliciteren - *feliciteer* - *gefeliciteerd*

In plaats van *kofschiptaxietje* kun je ook hier een van de andere ezelsbruggetjes gebruiken: 't *kofschip*, 't *fokschaap*, 't *ex-kofschip*, 't *ex-fokschaap*.

Dubbele spelling

Bij enkele woorden heb je een dubbele spelling. Je mag bijvoorbeeld *niesen* schrijven (*nieste, geniest*), maar ook *niezen* (*niesde, geniesd*).

Extra letter

Soms moet bij de vervoeging van werkwoorden een *e* achter de ik-vorm of stam blijven staan omdat het woord anders verkeerd wordt uitgesproken.

racen - racete - geracet (en niet: *racte - geract*)

Voltooid deelwoord als bijvoeglijk naamwoord

Als een voltooid deelwoord veranderd wordt in een bijvoeglijk naamwoord, wordt de stamletter *t* of *d* alleen verdubbeld als dat nodig is om een goede uitspraak van het woord te krijgen.

het bevrijde land

de verwachte opbrengst

de gewitte muur (zonder dubbele *t* zou je de uitspraak *gewiete* krijgen).

In combinaties als de *verlote prijzen* en de *verbrede weg* krijgt *verlote* geen *oo* en *verbrede* geen *ee* (zoals in: *verloot, verbreed*). Dat komt omdat de lang klinkende klinker nu in een open lettergreep staat (dat is een lettergreep die niet eindigt op een medeklinker). Je krijgt dan maar één klinkerletter.

Hoofdletter

Begin van een zin

Een zin begint met een hoofdletter, behalve in twee gevallen:

 Als de zin begint met een losse letter: *'s Avonds gaat ze om negen uur naar bed.*

In zo'n geval wordt de eerste letter van het volledige woord als hoofdletter geschreven.

 Als de zin begint met een getal dat in cijfers is geschreven: *13 is een ongeluksgetal.*

Het eerste echte woord krijgt dan ook geen hoofdletter.

Aanhef

De aanhef van een brief of e-mail begin je met een hoofdletter.

Beste mevrouw Jansen,
Geachte heer,

Een afscheidsgroet in een brief of e-mail begint ook met een hoofdletter.

Met vriendelijke groet,
Hoogachtend,

Citaat

Als je een hele zin die iemand heeft gezegd letterlijk aanhaalt (dat heet *citeren*), begint die zin met een hoofdletter; de hele zin staan dan tussen aanhalingstekens.

Ze zei: 'Ik ga niet mee.'

Als iemand iets denkt, wordt niet met een hoofdletter begonnen en worden ook geen aanhalingstekens gebruikt.

Hij dacht: daar geloof ik niets van.

Namen

Namen die met een hoofdletter worden geschreven zijn:

 namen van personen: *Vera, Niels, Aisatti*;

 namen van bedrijven, instellingen, gebouwen, enz.:
Nederlandse Spoorwegen, Rijkswaterstaat, Eiffeltoren;

 merknamen: *Burberry, Becel*;

 inwonernamen en taalnamen: *Duitser, Spaans*;

 aardrijkskundige namen: *Amsterdam, Frankrijk*;

 woorden die afgeleid zijn van aardrijkskundige namen, behalve als er niet meer echt gedacht wordt aan de plaats waarover het gaat. Vergelijk:

Bordeaux (Franse stad), een fles *bordeaux* (wijn)

Havana (Cubaanse stad), een *havanna* (sigaar)

Als een achternaam opgeschreven wordt met de voornaam erbij, krijgen de tussenvoegsels (*de, van de, van der, van den, van*) een kleine letter: *Mischa van de Ven, Debbie van Gaal*.

Staat er geen voornaam voor en ook geen voorletter (bijvoorbeeld de M. van Mischa) dan krijgt het eerste voorvoegsel een hoofdletter.

Mischa van de Ven

M. van de Ven

Van de Ven

mevrouw Van de Ven

burgemeester Van de Ven

De Jong

Hendrik de Jong

Namen van volkeren krijgen een hoofdletter: *Azteken, Noormannen, Vikingen*.

Verzamelnamen van volkeren krijgen een kleine letter: *indianen, zigeuners*.

Maar heb je het dus over een bepaald indianenvolk of een bepaalde zigeunergroep, dan komt er een hoofdletter: *Apache, Roma*.

Grappige namen of spotnamen voor een bevolkingsgroep krijgen een kleine letter: *een aussie* (voor iemand uit Australië), *een brabo* (voor iemand uit Brabant).

Soortnamen

Een soortnaam is een naam waarmee je niet één bepaalde persoon, één bepaald dier of één bepaald ding bedoelt, maar een groep van mensen, dieren of dingen die diezelfde kenmerken hebben. Soortnamen krijgen een kleine letter.

voetballer, leeuw, roodborstje, eik, heester, fiets

De wetenschappelijke namen van dieren en planten krijgen één hoofdletter: *Panthera tigris* (tijger), *Quercus rubra* (Amerikaanse eik). Zie over dit soort wetenschappelijke namen ook hoofdstuk 17. Een woord als *alzheimer* (dementie, grote vergeetachtigheid) krijgt een kleine letter, maar als de naam van deze ziekte voluit wordt geschreven, komt er een hoofdletter: *de ziekte van Alzheimer*. Als met een naam een samenstelling wordt gemaakt, blijven de hoofdletters in de naam gewoon staan: *Harry Potter*, *Harry Potterboeken*. Maar als de samenstelling een echte soortnaam is geworden (waarbij niet meer echt gedacht wordt aan de persoon die genoemd wordt), dan komt er een kleine letter. *Een paar jaar geleden droegen veel mensen met carnaval een harrypotterbril*. De delen van de samenstelling worden hier ook aan elkaar geschreven.

Beroepen en functies

Namen van beroepen en functies krijgen een kleine letter.

lerares, burgemeester, koningin, paus, bisschop, imam, loodgieter, accountmanager

Feestdagen

Namen van feestdagen krijgen een hoofdletter.

Kerstmis, Koninginnedag, Suikerfeest

Wordt er met de naam van een feestdag een ander woord gevormd, dan komt er geen hoofdletter.

Koninginnedag, maar: koninginnedagfeest.

Pasen, maar: paasvakantie.

Het woord *carnaval* krijgt een kleine letter, omdat het niet echt één hoofdfeestdag is.

Tijdperken

Namen van tijdperken krijgen een kleine letter: *ijstijd*, *middeleeuwen*.

Titels van boeken, kranten, tijdschriften, cd's, films, enz.

Titels moeten geschreven worden zoals de uitgever ze heeft opgenomen.

De Telegraaf (De met een hoofdletter),
de Volkskrant (de met een kleine letter).

Als je zelf een titel bedenkt, begin dan met een hoofdletter en geef verder alleen de woorden een hoofdletter die van zichzelf al een hoofdletter hebben: *Alle dingen van Daan*, *Muziekavond bij Tobi*. Maar je mag ook alle belangrijke woorden van de titel een hoofdletter geven: *Harry Potter & de Steen der Wijzen*. Titels worden vaak cursief (schuin) gedrukt.

Windrichtingen

Een woord voor een windrichting of windstreek krijgt een kleine letter: het zuidoosten van Nederland, het westen van Polen.

Maar als de windrichting of streekaanduiding voorkomt in een aardrijkskundige naam, komt er wel een hoofdletter: *Amsterdam-West*, *Zuid-Turkije*.

Hemellichamen en sterrenbeelden

Namen van hemellichamen en sterrenbeelden krijgen een hoofdletter: *Saturnus*, *Grote Beer*, *Schorpioen*.

Algemene woorden als: *zon*, *maan*, *aarde* en *ster* krijgen een kleine letter.

Heilig

Alles wat voor veel mensen als heilig geldt, krijgt een hoofdletter: *de Bijbel*, *de Koran*, *God*, *Allah*, *Boeddha*.

Vorm

In sommige woorden geeft de hoofdletter aan hoe iets eruitziet. Je moet die hoofdletter dan ook echt schrijven: *T-shirt* (een uitgevouwen T-shirt ziet eruit als een hoofdletter T en niet als een kleine letter t), *L-kamer* (zo'n kamer heeft de vorm van de hoofdletter L en niet van de kleine letter l). Soms maakt het bij dit soort woorden niet uit of je een hoofdletter of kleine letter schrijft, omdat de vorm toch steeds gelijk blijft: *x-benen*, *X-benen*, *v-hals*, *V-hals*, *s-bocht*, *S-bocht*.

Trema

Een trema hoort bij klinkerbotsing. Klinkerbotsing wil zeggen:

- er staan twee klinkers naast elkaar;
- die klinkers behoren tot verschillende lettergrepen of klankvoeten;
- zonder trema zou je de klinkers ook kunnen lezen alsof ze samen in één lettergreep of klankvoet staan.

Een voorbeeld is *reünie* (spreek uit: *ree-u-nie*). De *e* en de *u* kunnen samen ook in één lettergreep voorkomen, zoals in het woord *keuken*. Maar in *reünie* behoren ze tot verschillende lettergrepen. Dat moet aangegeven worden met een trema op de eerste letter van de nieuwe lettergreep, dus op de *u*.

Vergelijk ook: *poetsen*, *poëzie*.

Let op: het gaat hier niet om samenstellingen. Samenstellingen zijn zelfstandige woorden die samengevoegd worden: *zee-egel* (*zee* en *egel* zijn woorden die ook zelfstandig kunnen voorkomen). Bij klinkerbotsing in samenstellingen komt er een koppelteken (streepje). Een uitzondering zijn de samengestelde telwoorden. Die krijgen een trema, ook al zijn het samenstellingen: *tweeëntwintig*, *drieëndertig*.

Als er klinkers naast elkaar staan die nooit samen in één lettergreep kunnen voorkomen, wordt er geen trema gezet, zoals in *geopend*. De *e* en *o* komen in deze volgorde nooit samen in één lettergreep voor. Ze leveren daarom geen leesprobleem op en hoeven dus geen trema te krijgen.

Er komt ook geen trema bij de Latijnse uitgang *-eum* (*museum*, *lyceum*) en ook niet bij de Franse uitgangen *-ien* (*elektricien*) en *-ienne* (*lesbienne*). Het woord *patiënt* krijg wel een trema, want dat heeft een andere uitgang (*-ient*).

Een woord dat in het enkelvoud eindigt op een *-ie* waarop de klemtoon valt, wordt in het meervoud gespeld met *-ieën*: *industrieën*, *melodieën*.

Valt er in het enkelvoud geen klemtoon op de *-ie*, dan komt er in het meervoud *-iën*: *koloniën*.

Wanneer er drie klinkers op elkaar volgen (waarvan er twee als één klank gelezen kunnen worden), komt er geen trema direct na de *i*.

Dieet (de nieuwe lettergreep begint direct na de *i*, maar als er drie klinkers staan, mag er direct na de *i* dus geen trema komen).

Vergelijk ook: *financieel* (geen trema, drie klinkers, het trema zou direct na de *i* moeten staan, maar dat mag niet) en *financiële* (wel een trema, want hier heb je maar twee klinkers).

Let op: het gaat hier weer om niet-samengestelde woorden.

In een woord als *milieu-inspecteur* komt een koppelteken (streepje). Er is wel sprake van klinkerbotsing, maar het gaat hier om een samenstelling.

Bij twee *i*'s die op elkaar volgen, komt geen trema: *begroeiing*, *glooiing*.

Bij het afbreken van een woord aan het einde van een regel, vervalt het trema: *geëist*, *ge-eist*

Aaneenschrijven

Twee zelfstandige woorden die worden samengevoegd, moeten aan elkaar geschreven worden: *fiets + pomp = fietspomp*.

Bij klinkerbotsing komt er een koppelteken: *zee-egel*.

Klinkerbotsing wil zeggen:

- er staan twee klinkers naast elkaar;
- die klinkers behoren tot verschillende lettergrepen;
- zonder koppelteken zou je de klinkers ook kunnen lezen alsof ze samen in één lettergreep staan.

Drie zelfstandige naamwoorden die worden samengevoegd, moeten ook aan elkaar worden geschreven: *warme + bakker + winkel = warmebakkerswinkel*.

Als in de driedelige samenstelling hoofdletters voorkomen, komt er een spatie: *Tweede Kamervoorzitter*.

Let op: aan elkaar schrijven gebeurt niet als het eerste woord op het laatste woord slaat.

dikkedarmoperatie (*dikke* slaat op het tweede deel, op *darm*)
dikke muurtegels (*dikke* slaat op het derde deel, op *tegels*).

Een samenstelling die met een naam begint, wordt aan elkaar geschreven: *Greenwichtijd*, *Armanipak*. Als de combinatie niet zo gebruikelijk is of in aaneengeschreven vorm lastig leest, dan mag er een koppelteken gezet worden.

Als je een heel getal in woorden opschrijft, moet je alles aan elkaar schrijven. Maar na het woord *duizend* komt een spatie.
negentachtig, *honderddrie*, *duizend veertien*.

In breuken worden teller en noemer aaneengeschreven.
tweederde, *eenvierde*, *zevenachtste*.

$(\frac{4}{10})$ viertiende

$(8\frac{4}{10})$ acht viertiende

Een combinatie van kleine woorden die samen één vaste betekenis hebben, wordt meestal als één woord geschreven.

binnenstebuiten, bijvoorbeeld, zodoende

Combinaties met *-zelfde* worden aan elkaar geschreven.

hetzelfde, dezelfde, eenzelfde

Bij elkaar staande kleine woordjes (voorzetsels en bijwoorden) die niet bij een werkwoord horen, worden aan elkaar geschreven: *erdoorheen praten* (want het werkwoord is niet *heenpraten*), *ervan-door gaan* (want het werkwoord is niet *doorgaan*), *eropuit trekken* (want het werkwoord is niet *uittrekken*), *ertegenaan gaan* (want het werkwoord is niet *aangaan*).

Aan elkaar schrijven of los schrijven kan voor een betekenisverschil zorgen.

je moet achter uitstappen (aan de achterkant uitstappen)

je moet achteruitstappen (een paar passen naar achteren zetten)

Let ook op het spellingverschil tussen:

Het ligt onderin.

Ik zit achterop.

Het ligt onder in de kast.

Ik zit achter op de fiets

Als er achter woordjes als *onderin*, *achterop*, *vlakbij*, enz. niks meer volgt, worden ze aan elkaar geschreven. Volgt er nog wel iets, dan is de schrijfwijze niet aan elkaar.

Koppelteken

Een koppelteken wordt ook wel *streepje* genoemd.

In een aantal gevallen komt er een koppelteken in een samenstelling. Een samenstelling is een woord dat bestaat uit delen die ook los van elkaar als woord kunnen voorkomen.

Als je nu een samenstelling hebt waarin de laatste klinkerletter(s) van het eerste woord en de eerste klinkerletter(s) van het volgende woord één klank kunnen vormen, terwijl ze niet als

één klank gelezen moeten worden (dat heet *klinkerbotsing*), moet je een koppelteken zetten: *auto-ongeluk*, *na-apen*, *zee-egel*, *diploma-uitreiking*.

Er is geen sprake van klinkerbotsing in woorden als: *politieagent* (e + a kunnen nooit één klank vormen), *autoalarm* (o + a kunnen nooit één klank vormen), *hockeyelftal* (y + e kunnen nooit één klank vormen).

Na bepaalde voorvoegsels of woorden die daarop lijken, komt er een koppelteken: *ex-burgemeester*, *niet-roker*.

Samengestelde aardrijkskundige namen die een koppelteken hebben, behouden dat koppelteken ook in de afleidingen ervan.

Zuid-Holland, dus: *Zuid-Hollander*, *Zuid-Hollandse steden*
Aarle-Rixtel, dus: *Aarle-Rixtelnaar*

Afleidingen van aardrijkskundige namen met een spatie behouden de spatie: *Costa Rica*, dus: *Costa Ricaans*.

Voeg je een afkorting, cijfer of symbool samen met een gewoon woord, dan moet er een koppelteken staan: *cd-speler*, *IQ-test*, *12-jarige*, *\$-teken*.

Als twee zelfstandige naamwoorden bij elkaar horen en het ene deel is een bijzondere bepaling bij het andere deel, dan komt er een koppelteken tussen de twee woorden: *chef-kok*, *leerling-verpleegkundige*.

Tussen twee woorden die gelijkwaardig aan elkaar zijn, komt ook een koppelteken: *paars-groene kleur*, *Brits-Franse ontmoeting*.

Apostrof

Een apostrof is een kommaatje in de lucht.

In een zelfstandig naamwoord dat in het enkelvoud eindigt op -a, -i, -o, -u, schrijf je in het meervoud een apostrof-s: *mama's*, *taxi's*, *auto's*, *accu's*.

Een uitzondering zijn de woorden die eindigen op de Franse

uitgangen -eau en -ui: *cadeaus, etuis*.

Eindigt een woord op een andere letter dan -a, -i, -o, -u, dan komt de -s zonder apostrof aan het woord vast: *tantes, coupés, pumps*.

Een woord dat in het enkelvoud eindigt op een -y, krijgt in het meervoud een apostrof-s als er vóór de -y een medeklinker staat: *baby's*.

Staat er een klinker voor de -y, dan komt er in het meervoud een vaste -s: *diskjockeys*.

Als je wilt aangegeven dat iets van iemand is (bezitsrelatie), moet je in de spelling dezelfde regel gebruiken als hierboven is aangegeven voor het meervoud: *Nina's vader, Mimi's jas, Lizzy's jas*, enz.

Als een naam op een sisklank eindigt, komt er alleen een apostrof (zonder s): *Kees' bril, Max' mobieltje*.

In de verkleinvorm komt er alleen een apostrof bij woorden die in de niet-verkleinvorm eindigen op een -y waar een medeklinker voor staat (*baby, pony*): *baby'tje, pony'tje* (zie over de spelling van verkleinwoorden verderop in dit hoofdstuk onder het kopje *Verkleinwoorden*).

In afleidingen van afkortingen en in afleidingen met een cijfer erin, komt ook een apostrof: *cd'tje, PSV'er, A4'tje*.

Let op: het gaat hier om afleidingen, dat wil zeggen woorden waarvan niet elk deel ook als zelfstandig woord voor kan komen. Bij samenstellingen krijg je een streepje: *A4-papier, PSV-speler*. Bij een samenstelling kan wel elk deel als zelfstandig woord voorkomen.

afleiding	samenstelling
A4'tje	A4-papier
CDA'er	CDA-minister
cd'tje	cd-speler
wc'tje	wc-papier
x'tje	X-benen

Je moet de apostrof ook gebruiken als je in een woord of naam letters weglaat: *zo'n* (eigenlijk: zo een), *A'dam* (Amsterdam).

Let erop dat de apostrof op de plaats komt van de weggelaten letters. In 's *morgens* (van: des morgens) staat de apostrof dus vóór de letter *s*.

Accentteken

Op sommige woorden die uit het Frans komen, staat een accentteken. Er zijn drie accenttekens:

📖 accent aigu: *coupé, café*;

📖 accent grave: *volière*;

📖 accent circonflexe: *tambour-maître, enquête*.

Aigu betekent *scherp* (een scherp accent, waarbij de spreektoon stijgt; de klank wordt kort uitgesproken), *grave* betekent *diep* (een diep accent, waarbij de spreektoon daalt; de klank wordt lang uitgesproken), *circonflexe* betekent *omgebogen*. Het accent circonflexe wordt ook wel *dakje* genoemd.

Uitspraakteken

Op sommige woorden wordt met een vooroverliggend of achteroverliggend streepje aangegeven hoe je het woord moet uitspreken: *blèren, hè, hé*.

Klemtoonteken

Het klemtoonteken is een vooroverliggend streepje. Het moet staan op de klinker(s) van de lettergreep die je wilt benadrukken: *fantástisch, dat is dé oplossing*.

Als de klinkerklank die je wilt beklemtonen, uit twee of meer letters bestaat, beklemtoon je de eerste twee letters: *móét vandaag af, gééf, ééuwig zonde*.

Cedille

De cedille is een kommaatje onder de letter *c*. Het teken wordt gebruikt als uitspraakhulp voor de *c*. Als er een cedille staat, moet de *c* als een *s* worden uitgesproken: *Curaçao, garçon, reçu*. Staat er geen cedille, dan moet de *c* als een *k* worden uitgesproken (*cursus*), behalve als er een *e, i, ij* of *y* op de *c* volgt; dan moet het weer een *s*-uitspraak zijn: *cerise, cirkel, cijfer, cycloon*.

Afbreektaken

Soms moet je een woord dat niet meer helemaal op een regel kan, afbreken en een deel naar de volgende regel verplaatsen. Daarvoor gebruik je een *afbreek-teken*.

Dat is ook gewoon een streepje.

Als je op de computer werkt, breekt de computer automatisch af.

📖 Je moet woorden afbreken aan het einde van een lettergreep:

ha-len, jam-mer.

📖 In samenstellingen (lijmwoorden), kun je het beste afbreken tussen de woorden die de samenstelling vormen: *woorden-boek*.

Sommige woorden zijn niet zo goed te herkennen als samenstelling, maar ze zijn het wel, zoals *daarom*, *hierom* en *meteen*.

Je moet ze dus afbreken tussen de samenstellende delen: *daar-om*, *hier-om*, *met-eeen*.

📖 Breek af na een voorvoegsel: *on-denkbaar*.

📖 Breek af vóór een achtervoegsel: *hinder-lijk*.

📖 Woorden die eruitzien alsof ze twee lettergrepen hebben, maar die je als één lettergreep uitspreekt, moet je niet afbreken: *race*, *cake*, *live*.

In een woord waarbij de lettergreepgrens bij de lettercombinatie *ng* en *nk* ligt, moet je afbreken tussen de *n* en de *g* of de *n* en de *k*: *han-gen*, *rin-gen*, *ban-ket*. Maar *Frankrijk* en *koninkrijk* moet je afbreken na de *k*: *Frank-rijk*, *konink-rijk*.

In een woord waarin de lettergreepgrens bij de lettercombinatie *ch* ligt, breek je af vóór die *ch*: *la-chen*, *dou-chen*.

📖 De lettercombinaties *st* en *sp* (zonder andere medeklinkers erbij) worden afgebroken na de *s*: *mees-ter*, *res-pect*.

📖 Als het basiswoord eindigt op een medeklinker plus *-st* (*angst*, *oogst*, *tekst*) en je maakt van zo'n basiswoord een afleiding (*angstig*, *oogsten*, *teksten*), dan gaat bij het afbreken de *st* mee naar de volgende regel: *ang-stig*, *oog-sten*, *tek-sten*.

📖 Woorden als *leeuwen* en *meeuwen* breek je af na de *u*: *leeu-wen*, *meeu-wen*.

📖 Bij het afbreken mag er geen letter helemaal alleen komen te staan. Fout is dus: *a-linea*, *radi-o*. Wel goed is: *ali-nea* en *ra-dio*.

📖 Voor en na een *x* tussen klinkers mag niet worden afgebroken. Dus niet: *ex-amen*, maar: *exa-men*.

Weglatingsteken

Gebruik het weglatingsteken als je een deel van een woord weglaat: *in- en uitvoer*.

Maar: *oude en nieuwe spullen*, want hier laat je geen deel van een woord weg maar een volledig woord.

Het weglatingsteken komt zonder spatie direct achter het woorddeel te staan.

Stoffelijke bijvoeglijke naamwoorden

Bijvoeglijke naamwoorden die aangeven dat iets van een bepaald materiaal gemaakt is, heten *stoffelijke bijvoeglijke naamwoorden*. Ze eindigen op een *-n*: *gouden*, *zilveren*, *bronzes*, *koperen*, *juten*.

het mooie huis (geen stoffelijk bijvoeglijk naamwoord)

het houten huis (wel een stoffelijk bijvoeglijk naamwoord)

Enkele stoffelijke bijvoeglijke naamwoorden krijgen geen uitgang: *de aluminium pan*, *nylon jassen*, *plastic lepels* (in België zegt en schrijft men ook: *plastieken*). Bij sommige stofnamen zijn er meer mogelijkheden: *een rubberbal*, *een rubber bal*, *een rubberen bal*. Sommige bijvoeglijke naamwoorden worden als zelfstandig naamwoord aan een ander zelfstandig naamwoord gekoppeld. Je kunt bijvoorbeeld schrijven '*een houten product*', maar ook '*een houtproduct*'.

Een bijvoeglijk naamwoord dat een vorm aanduidt (vierkant, ovaal), krijgt gewoon een *-e*: *vierkante tegels*, *de ovale tafel*.

Tussen-n

Als je van twee woorden een samenstelling maakt, kan er soms een tussen-n of tussen-en komen.

muis + val = *muizenval*

Het eerste deel van de samenstelling moet dan een zelfstandig naamwoord zijn (dat is een woord waar je een lidwoord voor kunt zetten). En dat zelfstandig naamwoord moet alleen maar een meervoud op *-(e)n* hebben. *Muis* heeft als meervoud alleen *muizen*. Dat is een meervoud op *-(e)n*. Dus wordt het *muizerval*. Heeft het zelfstandig naamwoord óók een meervoud op *-s*, dan komt er geen tussen-*(e)n*.

Seconde heeft twee meervouden: *seconden*, *secondes*. Het woord heeft dus ook een meervoud op *-s*. Dan komt er geen tussen-*n*: *secondelang*.

Belangrijke uitzonderingen zijn: *Koninginnedag* en alle woorden die met *zon* en *maan* beginnen. Die zouden eigenlijk volgens de hoofdregel een tussen-*n* moeten krijgen, maar ze worden zonder tussen-*n* geschreven: *Koninginnedag*, *zonnewijzer*, *maneschijn*. Er zijn ook nog andere uitzonderingen (*bakkebaard*, *elleboog*, enz.), maar die woorden schrijf je meestal als vanzelf goed.

Tussen-s

Als je in een samenstelling een tussen-*s* uitspreekt, mag je die ook schrijven: *geluidshinder*. Spreek je hem niet uit, dan mag je hem ook weglaten: *geluidhinder*. De ene persoon kan hier dus iets anders schrijven dan de andere persoon. Beide spellingen zijn goed.

Verkleinwoorden

- Bij woorden die in de niet-verkleinvorm eindigen op de klinker *-a*, *-o*, *-u* (*cola*, *bistro*, *menu*), komt er in de verkleinvorm een verdubbeling van die klinker: *colaatje*, *bistrootje*, *menuutje*.
- Bij woorden die in de niet-verkleinvorm eindigen op de klinker *-i* (*kiwi*, *ski*), komt er in de verkleinvorm *-ie*: *kiwietje*, *skietje*.
- Bij woorden die in de niet-verkleinvorm eindigen op de klinker *-e* (*garage*) of *-ee* (*zee*), komt er in de verkleinvorm een vast *-tje*: *garagetje*, *zeetje*.

- 📖 Bij woorden die in de niet-verkleinvorm eindigen op -é, verandert die é in de verkleinvorm in ee+tje: *café-cafeetje*, *coupé-coupeetje*.
- 📖 Bij woorden die in de niet-verkleinvorm eindigen op een -y waar een klinker voor staat (*cowboy*), komt in de verkleinvorm -tje zonder apostrof: *cowboytje*. Staat er een medeklinker voor de -y dan komt er een apostrof bij: *baby'tje*.
- 📖 Bij woorden die in de niet-verkleinvorm eindigen op -ing, komt er in de verkleinvorm -inkje: *ketting-kettinkje*; *haring-harinkje*.
- 📖 Bij woorden die in de niet-verkleinvorm eindigen op -ine, kom er in de verkleinvorm -ientje: *aspirine-aspirientje*, *machine-machientje*.

Wordt een verkleinwoord aan het einde van een regel afgebroken, dan moet weer de spelling van de niet-verkleinvorm terugkeren. Het is dus: *opaatje*, *cafeetje*. Maar bij het afbreken wordt het: *café-tje*, en *opa-tje*.

Bijzondere gevallen zijn: *chocolade - chocolaatje*, *karbonade - karbonaadje*

Woorden die vaak fout gespeld worden

A4'tje	barbecue	carrousel	dieet
aanvoerster	begroeiing	chagrijnig	eczeem
abonnee	bezighouden	circus	elektrisch
achttien	beziggehouden	cirkel	elektronica
agressie	bijvoorbeeld	concurrent	e-mailadres
akkoord	blocnote	controle	e-mailen
ananas	cabaretier	crèche	gebruikmaken
apparaat	cadeaus	diarree	gebruikgemaakt
applaus	caissière	dichtstbijzijnd	ge-e-maild

gewelddadig	kangoeroe	's avonds	tenslotte
gezamenlijk	koffiedrinken	's morgens	(eindelijk)
goedmaken	koffiegedronken	sieraad	ten slotte (tot slot)
goochelen	kopij	skaten	slot)
gorilla	liniaal	skatete	theedrinken
graffiti	locatie (maar:	geskatet	thee gedronken
grind	lokaal)	sms'en	T-shirt
handvatten	oké	stagiaire	uittreksel
(maar:	omelet	stiekem	verrassing
olievaten)	online	tenminste (in	verrukkelijk
hartstikke	onmiddellijk	ieder geval)	woordvoerster
hinniken	origineel	ten minste	yoghurt
hopelijk	puberteit	(op z'n minst,	
interview	pyjama	minimaal)	

13 **Woordkeuzefouten**

Niet elk woord dat je kiest, is volgens de taalregels juist. Hieronder staan woordkeuzefouten die veel voorkomen.

hun als onderwerp

Hun hebben dat gedaan.

Dit moet zijn: Zij hebben dat gedaan.

Of: Ze hebben dat gedaan.

Alleen als *hun* bij een zelfstandig naamwoord hoort, kan het in het onderwerp voorkomen. Maar dan is het geen persoonlijk voornaamwoord maar een bezittelijk voornaamwoord. Het is in dat geval ook niet het belangrijkste woord van het onderwerp.

Hun fiets staat niet op slot.

dan/als

Je hebt: *groot, groter, grootst*. Groot is de stellende trap; groter de vergrotende trap. Vergelijk ook: *hoog-hoger, dik-dikker, strak-strakker*. Als je mensen, dieren of dingen met elkaar vergelijkt en er staat een vergrotende trap in de zin, dan moet je *dan* gebruiken.

Zij is groter dan ik.

Als er mensen, dieren of dingen met elkaar vergeleken worden zonder vergrotende trap, krijg je *als*.

Zij is even groot als ik.

Let op woordjes als *beter, meer* en *liever*. Dat zijn ook vergrotende trappen, van: *goed, veel, graag*. Het is dus: *beter dan, meer dan, liever dan*.

Dan wordt ook gebruikt na *anders, ander(e)* en *niets*:

We konden niet anders dan vertrekken.

Is er nog een ander dan ik met wie je mee kunt rijden?

Het is niets dan rotzooi wat daar ligt.

dan ik/dan mij

In de zin *Zij is groter dan mij* is *mij* niet correct. Dat moet *ik* zijn. De volledige zin is: *Zij is groter dan ik ben*. Je zou bij de volledige zin nooit zeggen of schrijven: *Zij is groter dan mij ben*. Hierdoor weet je dat *mij* fout is. *Groter als mij* is dubbel fout, want *als* moet *dan* zijn en *mij* moet dus *ik* zijn.

dat/wat

Met het woordje *dat* verwijst je naar een onzijdig zelfstandig naamwoord (waar het lidwoord *het* voor kan staan).

het paard dat ...

het huis dat ...

Met *wat* verwijst je naar een hele zin.

Ik heb een boek gekregen, wat ik leuk vind. (Hier staat dat de ik-persoon het krijgen van een boek leuk vindt.)

Ik heb een boek gekregen, dat ik leuk vind. (Hier staat dat de ik-persoon het boek leuk vindt.)

Met *wat* verwijst je ook naar iets onbepaalds (iets, alles, enz.).

Zij hebben alles wat ze willen.

Met *wat* verwijst je ook naar een overtreffende trap (beste, leukste, enz.), als er tenminste geen zelfstandig naamwoord volgt.

Dat is het beste wat me de laatste tijd is overkomen.

Volgt er wel een zelfstandig naamwoord, dan komt er *dat* of een ander betrekkelijk voornaamwoord te staan. Dat is afhankelijk van het zelfstandig naamwoord. Bij een het-woord komt *dat*, bij een de-woord en een meervoudsvorm komt *die*.

Dat is het beste boek dat ik ooit gelezen heb.

Dat is de beste score die ik ooit gehaald heb.

Dat zijn de mooiste foto's die ik ooit gezien heb.

jou/jouw

Het persoonlijk voornaamwoord *jou* (zonder *w*) wordt bij het schrijven vaak verward met het bezittelijk voornaamwoord *jouw* (met *w*). *Het is jouw boek* (van jou), maar *ik zag jou*. Als achter *jou(w)* een zelfstandig naamwoord staat, is *jouw* een bezittelijk voornaamwoord en krijgt het dus een *w*.

u/uw

U is een persoonlijk voornaamwoord, *uw* een bezittelijk voornaamwoord. Een bezittelijk voornaamwoord wordt gevolgd door een zelfstandig naamwoord.

Ik zie u.
Ik zie uw huis.

mijn/me

Mijn is een bezittelijk voornaamwoord: mijn huis, mijn moeder, mijn fiets.

Me is een persoonlijk voornaamwoord: *Geloof je me niet?*

Me kan niet gebruikt worden als bezittelijk voornaamwoord: *me* moeder is dus fout.

M'n kan wel: *M'n vader gaat niet mee.* Je spreekt m'n uit als mun. M'n wordt meestal gebruikt om spreektaal weer te geven.

na/naar

Na moet gebruikt worden als het om een tijdsvolgorde gaat. Naar hoort bij een richting of bestemming.

Ik ben na jou aan de beurt.
We gaan naar Friesland op vakantie.

aan wie/waaraan

Woordcombinaties als *aan wie*, *met wie* en *voor wie* gebruik je bij personen.

De jongen met wie ik naar de film geweest ben.

Woorden als *waaraan*, *waarmee* en *waarvoor* gebruik je voor dingen en dieren.

De hamer waarmee ik de spijker in de muur heb geslagen.

meeste/meesten, enz.

Bij personen gebruiken we *meesten* en bij dingen en dieren *meeste*.

De meesten zijn vandaag door het slechte weer te laat op school.
Waar zijn de slingers? De meeste liggen in een grote doos.

Let op: *meesten* wordt bij personen alleen gebruikt als het zelfstandig naamwoord er niet achter staat.

De meeste mensen komen (het zelfstandig naamwoord om acht uur. staat erachter)

De meesten komen (het zelfstandig naamwoord om acht uur. staat er niet achter)

Wat voor *meeste(n)* geldt, geldt ook voor: *alle(n)*, *andere(n)*, *vele(n)*, *weinige(n)*, enz.

bij zich hebben

Veel mensen zeggen: *Dat heb ik niet bij*. Juist is: *Dat heb ik niet bij me*, want de volledige werkwoordelijke uitdrukking is niet: *bij hebben*, maar: *bij zich hebben*.

hen/hun

Voor het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden *hen* en *hun* bestaan de volgende regels:

Gebruik *hun* als het om een meewerkend voorwerp gaat zonder voorzetsel.

Wij geven hun natuurlijk een nieuwe kans.

Gebruik *hen* na een voorzetsel.

Wij geven aan hen natuurlijk een nieuwe kans.

Gebruik *hen* als het om een lijdend voorwerp gaat.

Ik zie hen.

Dus gebruik altijd *hen*, behalve als het gaat om een meewerkend voorwerp zonder voorzetsel of als het om een bezittelijk voornaamwoord gaat (*hun huis*, *hun fiets*).

dubbelop woordgebruik: pleonasme en tautologie

Soms druk je een bepaalde betekenis dubbel uit. Neem *felle vuurzee*. Als je het woord *vuurzee* gebruikt, is daarmee al duidelijk

dat het vuur heel fel is. *Felle* hoeft dan niet meer gebruikt te worden. Andere voorbeelden zijn: *ronde cirkel*, *grote reus*. Zulke woordcombinaties worden *pleonasmen* genoemd. Meestal gaat het om een bijvoeglijk naamwoord en een zelfstandig naamwoord. Het bijvoeglijk naamwoord geeft dan een eigenschap aan van het zelfstandig naamwoord, maar die eigenschap wordt met het zelfstandig naamwoord zelf ook al uitgedrukt. Het bijvoeglijk naamwoord is dus overbodig.

Daarnaast heb je de *tautologie*. Daarbij geef je met twee woorden of woordcombinaties hetzelfde aan. Je gebruikt daarbij dan vaak twee keer dezelfde woordsoort.

Je wilt <u>altijd</u> en <u>eeuwig</u> gelijk hebben.	(bijvoeglijke naamwoorden)
<u>Maar ik kan er echter</u> niet bij zijn.	(voegwoorden)
<u>Zo zijn er bijvoorbeeld</u> veel mensen die ...	(bijwoorden)
Hij <u>is in staat om rond acht</u> uur te <u>kunnen</u> komen.	(werkwoord en werkwoordelijke uitdrukking)

Pleonasmen en tautologieën zijn lang niet altijd fout. Vaak worden ze bewust toegepast voor een bepaalde stijl. Sommige tautologieën zijn vaste uitdrukkingen geworden in de taal. Zoals het eerste voorbeeld hierboven *altijd en eeuwig* of *vast en zeker*.

verhaspelingen

Verhaspelingen worden met een moeilijk woord ook *contaminaties* genoemd. Degene die spreekt of schrijft, haalt daarbij twee woorden of twee uitdrukkingen door elkaar.

optelefoneren	een verhaspeling van: <i>opbellen</i> en <i>telefoneren</i>
zich beseffen	een verhaspeling van: <i>beseffen</i> en <i>zich realiseren</i>
duur kosten	een verhaspeling van: <i>duur zijn</i> en <i>veel kosten</i>

je kunt/je kan

Beide vormen zijn goed. Maar bij het schrijven wordt meestal *je kunt/u kunt* gebruikt. Bij het spreken hoor je vaker *je kan/u kan*.

je zult/je zal

Beide vormen zijn goed. Sommige mensen maken het volgende onderscheid: *Je zult* gebruik je als je het tegen één bepaalde persoon hebt:

Wesley, je zult beter je best moeten doen.

Je zal gebruik je als je er meer mensen mee bedoelt:

Je zal maar zo'n grote prijs winnen.

u hebt/u heeft

Beide vormen zijn goed. Maar het komt wat slordig over als je ze in één tekst door elkaar gebruikt.

ik houd/hou van je

Beide vormen zijn goed. *Houd* klinkt wel wat deftiger of stijver dan *hou*.

Ook bij woorden als *snijden* en *rijden* kun je kiezen voor de vorm met of zonder *-d*. Maar bij deze woorden is de vorm met *-d* wel gebruikelijker.

een aantal loopt/lopen

Beide vormen zijn goed. Bij *een aantal* (plus een zelfstandig naamwoord in het meervoud) kan zowel enkelvoud als meervoud gebruikt worden.

Een aantal kinderen loopt mee met de wandelvierdaagse.

Een aantal kinderen lopen mee met de wandelvierdaagse.

Een aantal kinderen heeft afgezegd.

Een aantal kinderen hebben afgezegd.

Bijzonder taalgebruik

21 Stijlfiguren

Stijlfiguren zijn manieren van zeggen of schrijven waarbij de taal er anders uitziet dan gewoonlijk. Stijlfiguren worden gebruikt om de taal mooier te maken. Stijl betekent eigenlijk ook *mooi*.

Soms worden stijlfiguren ook gebruikt om de dingen duidelijker te zeggen. Als je iemand bijvoorbeeld op een gewone manier *een grote man* noemt, komt dat minder krachtig over dan wanneer je diezelfde persoon *een boom van een vent* zou noemen. *Een boom van een vent* is een stijlfiguur. Er zijn veel verschillende soorten stijlfiguren. Hieronder worden de belangrijkste genoemd.

Beeldspraak

Beeldspraak wil zeggen dat je schrijft of spreekt in beelden. Je luisteraars of lezers krijgen niet zomaar te horen dat iets klein of groot is, nee, je hebt het over *een kabouter* of *een reus*. Dat is het beeld dat je voor hen oproept. En dat is dus beeldspraak. Anders gezegd: bij beeldspraak vergelijk je iets of iemand ergens mee. Er zijn verschillende vormen van beeldspraak.

Vergelijking met als

Mensen, dieren of dingen worden in een als-vergelijking ergens mee vergeleken, waarbij het woordje *als* de verbindende schakel is. De betekenis van een als-vergelijking is meestal gemakkelijk te raden. Die is bijna altijd: *heel erg ...*

zo arm als Job (heel erg arm)
zo bang als een wezel
(heel erg bang)
zo berooid als een kerkrat
zo blij als een kind
zo blind als een paard
zo brutaal als een aap
zo dom als het achtereind
van een varken
zo dood als een pier
zo doof als een kwartel
zo dronken als een tor
zo duf als een konijn
zo eerlijk als goud
zo fit als een hoentje
zo fris als een hoentje
zo geel als een kanarie
zo gek als een aap
zo gek als een deur
zo gezond als een vis
zo glad als een aal
zo grijs als een duif
zo groen als gras
zo hard als steen
zo helder als kristal
zo hongerig als een paard
zo kaal als een luis
zo kaal als een biljartbal
zo klaar als een klontje
zo koel als een kikker

zo koppig als een ezel
zo krom als een banaan
zo krom als een hoepel
zo lek als een mandje
zo lelijk als de nacht
zo licht als een veertje
zo lui als een varken
zo lomp als een koe
zo mager als een lat
zo mak als een lammetje
zo mak als een schaap
zo moe als een hond
zo nijdig als een spin
zo oud als de mensheid
zo oud als Methusalem
zo plat als een dubbeltje
zo plat als een pannenkoek
zo rood als een biet
zo rood als een kreeft
zo rood als een tomaat
zo rot als een mispel
zo scherp als een mes
zo slank als een den
zo slap als een dweil
zo slap als een vaatdoek
zo sterk als een beer
zo sterk als een leeuw
zo sterk als een os
zo stijf als een plank
zo traag als een slak

zo trots als een pauw
zo vast als een huis
zo vlug als een aal
zo vlug als water
zo wit als een doek
zo zacht als boter
zo zacht als fluweel
zo zacht als satijn

zo zacht als zijde
zo zeker als één plus
één twee is
zo zeker als wat
zo ziek als een hond
zo zwart als de nacht
zo zwart als een raaf
zo zwart als roet

Er zijn ook als-vergelijkingen die niet met zo beginnen.
De betekenis van sommige van die uitdrukkingen is minder
gemakkelijk te raden.

als bij toverslag
plotseling

balen als een stekker
iets heel erg vervelend vinden

als de dood zijn
heel erg bang zijn

balen als een stier
iets heel erg vervelend vinden

als een kip zonder kop
zonder nadenken

beven als een rietje
heel erg beven

als een speer
heel snel

branden als een fakkel
enorm branden

als een zoutzak
onderuitgezakt, lusteloos

Dat staat als een paal boven
water.

als haringen in een ton
dicht opeengepakt

Dat is overduidelijk; dat is
heel zeker.

als sardientjes in een blik
dicht opeengepakt

een mond als een schuurdeur
een grote, brutale mond

een waarheid als een koe
iets wat heel beslist waar is

erin gaan als koek
lekker zijn

iets kunnen missen als kiespijn
iets helemaal niet graag hebben

groeien als kool
heel hard groeien

gillen/krijzen als een
mager speenvarken
heel hard gillen

Het slaat als een tang
op een varken.
Het is totaal onzinnig.

kloppen als een zwerende
vinger
helemaal juist zijn

lachen als een boer die
kiespijn heeft
lachen, maar niet van harte
omdat je eigenlijk helemaal
geen reden hebt om te lachen

leven als een beest
meestal gezegd van mensen
die veel drinken en slecht voor
zichzelf zorgen

lopen als een gazelle
op een mooie manier heel hard
kunnen lopen

lopen als een kieviet
snel lopen en met korte pasjes

werken als een rode lap
op een stier
razend maken

roken als een ketter
heel veel roken

roken als een schoorsteen
heel veel roken

slapen als een os
diep slapen

slapen als een roos
lekker slapen

staan als een huis
goed en stevig in elkaar
zitten; goed doordacht zijn

stelen als de raven
veel en vaak stelen

stinken als een otter
heel erg stinken

trillen als een rietje
heel erg trillen

verdwijnen als sneeuw
voor de zon
snel helemaal verdwijnen

werken als een paard
hard werken

zakken als een baksteen
een examen niet halen

zingen als een nachtegaal
heel mooi zingen

zich verspreiden als een lopend
vuurtje
snel overal bekend worden

zwijgen als het graf
ergens beslist niet met
iemand over praten

Veel vergelijkingen met het woordje *als* kunnen ook samengevat worden in één woord.

zo eerlijk als goud	goudeerlijk
zo geel als een kanarie	kanariegeel
zo zacht als boter	boterzacht
zo sterk als een beer	beresterk

Soms bestaat de vergelijking eigenlijk alleen als één enkel woord. De uitgebreide vergelijking met *als* wordt dan niet of zelden gebruikt.

bloedheet (men
zegt nooit: zo
heet als bloed)
broodmager
broodnodig
doodstil
flinterdun
haarscherp
kaarsrecht
kiplekker (zich
kiplekker
voelen = zich
gezond en
prettig voelen)

lijkbleek
loodzwaar
mierzoet
moddervet
muisstil
oliedom
peperduur
pijlsnel
poedelnaakt
poeslief
ragfijn
rotsvast (een
rotsvast vertrouwen
in iemand hebben)

snipverkouden
spekglad
spiegelglad
spijkerhard
steenrijk
stokdoof
stokoud
stokstijf
straatarm
torenhoog
vederlicht
vlijmscherp
zonneklaar
(volstrekt duidelijk)

Metafoor

Als je twee dingen vergelijkt zonder *als* te gebruiken, heet dat een *metafoor*.

We eten vandaag het witte goud. (asperges)

Pak eens aan met je kolenschoppen. (grote handen)

Wat heeft die een schuiten! (grote voeten)

Je bent een engel. (Je bent lief.)

Metonymie

Metonymie is afgeleid van een Grieks woord en betekent eigenlijk *verandering van naam*. Je noemt iets niet bij de eigenlijke naam, maar je gebruikt een andere benaming. En dan gaat het bij metonymie vooral om de volgende gevallen:

 Je noemt een deel, maar je bedoelt het geheel.

De bemanning van het schip telde 100 koppen. (bedoeld is: 100 mensen)

Wij wonen in Holland. (bedoeld is Nederland)

 Je noemt het geheel, maar je bedoelt maar een deel van dat geheel.

Nederland heeft met 2-0 gewonnen van Frankrijk. (Je bedoelt niet heel Nederland, maar bijvoorbeeld alleen het nationale voetbalelftal.)

 Je noemt het omhulsel maar je bedoelt de inhoud.

Wie lust er nog een kopje? (bedoeld is bijvoorbeeld thee)

 Je noemt de maker maar je bedoelt het product.

Hij heeft een echte Karel Appel in huis hangen. (bedoeld is een schilderij van Karel Appel)

Omkering en vooropplaatsing

Geen beeldspraak maar wel ook een stijlfiguur is *omkering* (ook *inversie* genoemd). Daarbij is de woordvolgorde anders dan gebruikelijk is.

Normaal: We denken dat het toeval is.

Inversie: Toeval is het, denken we.

Als iets heel nadrukkelijk voorop komt te staan dat normaal gesproken niet voorop staat, dan heet dat *vooropplaatsing* (ook *prolepsis* genoemd).

Normaal: Zijn gezicht was rood nadat hij een half uur had gelopen.

Vooropplaatsing: Rood. Dat was zijn gezicht nadat hij een half uur had gelopen.

Zowel inversie als vooropplaatsing is bedoeld om datgene wat vooropgezet wordt meer onder de aandacht te brengen.

Tautologie

Bij een tautologie zeg je iets dubbelop. En dat doe je om datgene wat je wilt zeggen krachtiger over te laten komen. Verschillende uitdrukkingen zijn tautologieën: *vast en zeker*, *enkel en alleen*. Tautologieën kunnen ook foutief zijn. Meestal gebruik je ze dan per ongeluk.

Het is een schilderij zoals bijvoorbeeld Herman Brood er veel heeft gemaakt.

In deze zin zijn *zoals* en *bijvoorbeeld* dubbelop gebruikt. Het zijn allebei signaalwoorden die aangeven dat er sprake is van een voorbeeld.

Dubbelzinnigheid

Je kunt als spreker of schrijver met opzet dingen zeggen of schrijven die meer betekenissen hebben. Dat is dubbelzinnigheid. Dubbelzinnigheid komt veel voor in moppen.

Ken je de broer van de rechter? Die is krommer.

In deze mop zit de dubbelzinnigheid in het woord *rechter*.

Personificatie

Een spreker of schrijver kan dieren of dingen iets laten doen wat ze eigenlijk niet kunnen. Zo kan een schrijfster schrijven:

De huizen groetten mij vriendelijk. De schrijfster doet dan alsof de huizen personen zijn. Dat heet *personificatie*. Ook als een schrijver dieren laat praten, is dat een vorm van personificatie.

Ironie, sarcasme, zelfspot

Ironie is spot. Daarbij wordt iets of iemand een beetje belachelijk gemaakt, zonder dat het echt heel vervelende of harde spot is.

Misschien kun je het bruggetje proberen.

(Gezegd tegen iemand die net ervoor in het water terecht is gekomen toen hij probeerde over een sloot te springen.)

Sarcasme is harde of gemene spot, bedoeld om iemand te kwetsen. Cynisme is iets zogenaamd op een vriendelijke manier zeggend, maar je bedoelt het dan heel gemeen.

Het lukt je niet erg om geen fouten te maken, geloof ik.

Bij zelfspot maak je met opzet jezelf een beetje belachelijk.

Zelfspot wordt ook wel *galgenhumor* genoemd. Dat woord *galgenhumor* verwijst eigenlijk naar de vroegere (door anderen bedachte) zelfspotgrapjes van mensen die werden opgehangen.

‘Een slecht begin van de week’, zei de gevangene, en op maandag werd hij opgehangen.

22 Spreekwoorden en zegswijzen

Spreekwoorden en zegswijzen zijn ook stijlfiguren, maar dan een heel bijzondere soort. Ze behoren tot de beeldspraak. Het zijn vaste uitdrukkingen, die altijd min of meer met dezelfde woorden en in dezelfde betekenis voorkomen.

Bij spreekwoorden en zegswijzen is het taalgebruik nooit letterlijk bedoeld, maar altijd figuurlijk. Figuurlijk wil zeggen dat je de figuur, het beeld, voor je ziet: het is alsof ...

Ik ben verliefd is letterlijk taalgebruik. Je gebruikt daarbij een zin waarmee je direct aangeeft wat er aan de hand is.

Ik heb vlinders in mijn buik is figuurlijk taalgebruik. Doordat je verliefd bent, is het alsof er vlinders in je buik fladderen.

Functie van spreekwoorden en zegswijzen

Spreekwoorden en zegswijzen worden gebruikt omdat ze:

 de taal wat mooier maken;

 op een krachtige manier duidelijk maken wat de taalgebruiker bedoelt.

Ze is erg blij. *Ze is in de zevende hemel.*

Verskil tussen spreekwoord en zegswijze

De woorden *spreekwoord* en *zegswijze* worden vaak gebruikt voor hetzelfde. Maar er is toch wel een verschil.

Spreekwoord

- is een volledige zin;
- is een advies of wijsheid;
- ziet er altijd hetzelfde uit.

Zegswijze

- is vaak een halve zin;
- is een vaststelling;
- kan een beetje veranderen.

De appel valt niet ver van de boom.

Dit is een hele zin. De betekenis en wijsheid van de zin is: *kinderen gedragen zich vaak hetzelfde als de ouders*. De zin komt nooit in het meervoud voor (niet: *de appels vallen niet ver van de bomen*). De zin komt (als spreekwoord) nooit in de verleden tijd voor; het is nooit: *de appel viel niet ver van de boom*. Dit is dus een spreekwoord.

Andere voorbeelden van spreekwoorden zijn:

Als het kalf verdronken is, dempt men de put.

Mensen nemen vaak pas maatregelen als het te laat is.

Gooi nooit je oude schoenen weg, voordat je nieuwe hebt.

Je moet niet te snel iets wegdoen; misschien heb je het toch nog een keer nodig.

De uitdrukking *iets uit zijn duim zuigen* is geen hele zin; er staat bijvoorbeeld geen onderwerp in. De zegswijze betekent: iets verzinnen. Een zin waarin deze zegswijze gebruikt wordt, is geen wijsheid, maar een vaststelling. De uitdrukking kan ook op verschillende manieren voorkomen, bijvoorbeeld in de tegenwoordige tijd en de verleden tijd.

Hij zuigt het uit zijn duim.

Hij zoog het uit zijn duim.

Hier hebben we dus te maken met een zegswijze.

Andere voorbeelden van zegswijzen zijn:

een gat in je hand hebben

gemakkelijk veel geld uitgeven

met de noorderzon vertrekken

plotseling weggaan, zonder iets tegen anderen te zeggen

Onze taal kent veel meer zegswijzen dan spreekwoorden. Spreekwoorden zijn er maar een paar honderd; zegswijzen zijn er duizenden. Spreekwoorden en zegswijzen samen worden *uitdrukkingen* genoemd.

Spreekwoorden

Als de kat van huis is, dansen de muizen op tafel.

Als er geen toezicht is, wordt er van alles gedaan wat eigenlijk niet mag.

Als twee honden vechten om een been, loopt de derde er mee heen.

Als twee mensen of groepen ergens ruzie over maken, dan heeft een derde persoon of groep daar vaak voordeel van.

Baat het niet, het schaadt ook niet.

Misschien helpt datgene wat je doet niet, maar je zult er ook geen nadeel van ondervinden.

Beter één vogel in de hand dan tien in de lucht.

Je kunt beter tevreden zijn met een klein beetje dat je zeker hebt dan verlangen naar veel dingen die je misschien nooit zult krijgen.

Blaffende honden bijten niet.

Voor mensen met een grote mond hoef je meestal niet bang te zijn omdat ze uiteindelijk toch niets doen.

Eén zwaluw maakt nog geen zomer.

Als één ding goed gaat, wil dat nog niet zeggen dat alles goed gaat.

Eerlijk duurt het langst.

Als je eerlijk bent, beleef je daar op den duur meer plezier van dan wanneer je niet eerlijk bent.

Haastige spoed is zelden goed.

Als je veel haast hebt, gaan er vaak veel dingen fout.

Je moet het ijzer smeden als het heet is.

Als je een kans krijgt, moet je die ook benutten.

Nieuwe bezems vegen schoon.

Als er ergens nieuwe mensen komen te werken, dan nemen die meestal maatregelen om dingen veranderd te krijgen.

Spreken is zilver, zwijgen is goud.

Je kunt soms beter je mond houden dan je mening geven.

Hoge bomen vangen veel wind.

Belangrijke personen krijgen veel kritiek.

Wie het onderste uit de kan wil hebben, krijgt het lid
(of: de deksel) op de neus.

Wie te veel wil hebben, krijgt uiteindelijk vaak niets.

Zachte heelmeesters maken stinkende wonden.

Als je geen duidelijke en harde maatregelen neemt, los je de problemen niet op.

Zoals het klokje thuis tikt, tikt het nergens.

Het is nergens zo fijn als thuis.

Wie een kuil graaft voor een ander, valt er zelf in.

Wie een ander ongelukkig probeert te maken, wordt vaak zelf ongelukkig.

Wie het laatst lacht, lacht het best.

Wie nog kan lachen als alles afgelopen is, heeft het duidelijk het beste gedaan.

Wie niet waagt, die niet wint.

Mensen die geen risico's durven nemen, hebben minder kans iets te bereiken dan mensen die juist wel risico's durven nemen.

In het land der blinden is eenoog koning.

Tussen mensen die niets kunnen, valt iemand die een beetje presteert al gauw op.

Kleine potjes hebben grote oren.

Kinderen horen alles en daarom moeten volwassenen - zo vinden ze - voorzichtig zijn met wat ze zeggen als er kinderen in de buurt zijn.

Als er één schaap over de dam is, volgen er meer.

Er moet één persoon zijn die als eerste iets durft; daarna durven anderen dan ook wel.

Als de vos de passie preekt, boer pas op je kippen.

Let goed op wanneer een onbetrouwbaar persoon met je begint te slijmen.

oost, west, thuis best.

Thuis voelt men zich het meest op z'n gemak.

De morgenstond heeft goud in de mond.

Wie vroeg op de dag begint te werken, kan meer werk verzetten.

Wie voor een dubbeltje geboren is, wordt nooit een kwartje.

Wie arm geboren wordt, blijft arm.

Je moet een gegeven paard niet in de bek kijken.

Je moet geen negatieve dingen zeggen over iets wat je cadeau hebt gekregen.

Zegswijzen

van a tot z

Wie A zegt, moet ook B zeggen.

in de aap gelogeed zijn

Nu komt de aap uit de mouw.

in goede aarde vallen

Abraham gezien hebben

weten waar Abraham de

mosterd haalt

niet op je achterhoofd

gevallen zijn

Er schuilt een addertje onder

het gras.

de langste adem hebben

met je rug tegen de muur staan

op je dooie akkertje

appels met peren vergelijken

door de zure appel heen bijten

voor een appel en een ei

tussen de bedrijven door

van het begin tot het einde

Wie eenmaal ergens aan begonnen is, moet ook doorzetten.

opeens in een moeilijke situatie terechtgekomen zijn

Nu blijkt pas hoe het werkelijk zit.

goed ontvangen worden

50 jaar of ouder zijn

weten hoe iets werkt of gedaan

moet worden

dingen goed snappen; niet gek

zijn; behoorlijk slim zijn

Alles lijkt in orde te zijn, maar als

je heel goed oplet, zie je dat er een

probleem of bezwaar is.

iets het langst volhouden

in een heel moeilijke situatie

zitten

op je gemak

dingen vergelijken die niet te

vergelijken zijn

iets doen wat heel vervelend is,

maar wat wel moet gebeuren

bijna gratis; heel goedkoop

tussen andere bezigheden in

Het komt voor de bakker.

iets op de lange baan schuiven
aan de lopende band
uit de band springen

lange tenen hebben
de baard in de keel krijgen

als kat en hond leven
met je verkeerde been uit bed
gestapt zijn

de benen nemen
het beestje bij zijn naam
noemen

iemand iets betaald zetten
niet door de beugel kunnen
Dat was een zware bevalling.
vechten tegen de bierkaai

het bijltje erbij neergooien

geen blad voor de mond nemen

iemand het bloed onder de
nagels vandaan halen
de bloemetjes buiten zetten
iets tot op de bodem uitzoeken
het over een andere boeg
gooien
buiten je boekje gaan

Het komt in orde; het wordt
geregeld.

iets uitstellen tot later
voortdurend
iets ongewoons doen wat je
normaal gesproken niet doet
snel beledigd zijn

een lagere stem krijgen in de
puberteit
altijd ruzie met elkaar hebben
een slecht humeur hebben

ervandoor gaan, vluchten
duidelijk en precies zeggen hoe
je over iets of iemand denkt
op iemand wraak nemen
niet aanvaardbaar zijn

Dat ging erg moeilijk.
een strijd voeren die geen zin
heeft omdat je hem toch niet kunt
winnen

ergens mee stoppen omdat je er
geen zin meer in hebt of denkt dat
het toch niets wordt

zeggen wat je van iets vindt
zonder je in te houden
dingen doen die anderen heel erg
storen of ergeren

flink feestvieren
iets heel erg goed onderzoeken
het op een andere manier
proberen
dingen doen die je niet mag doen

de boel op stelten zetten	er een chaos van maken; voor opschudding zorgen
rare bokkensprongen maken	gekke, onvoorspelbare dingen doen
Boontje komt om zijn loontje.	Degene die een straf verdient, krijgt hem uiteindelijk ook.
je eigen boontjes doppen	voor jezelf zorgen; je eigen zaken regelen
op de bonnefooi om de hete brij heen draaien	zonder van te voren iets te regelen niet echt zeggen wat er werkelijk aan de hand is
een brok in de keel hebben	bijna moeten huilen van ontroering
over de brug komen	toegeven aan wat iemand van je wil; geld geven
praten als Brugman er de brui aan geven voor dag en dauw door een diep dal gaan veel noten op je zang hebben	veel en overtuigend praten ergens mee stoppen al heel vroeg een moeilijke periode meemaken veel eisen hebben
Het regent pijpenstelen. niet samen door één deur kunnen	Het regent heel erg hard. steeds problemen met elkaar hebben
er geen doekjes om winden	zonder je in te houden precies zeggen wat je van iets vindt
Daar kun je donder op zeggen. een gat in de lucht springen ergens de buik van vol hebben	Dat zal zeker gaan gebeuren. ergens heel blij mee zijn iets helemaal niet meer leuk vinden
een geluk bij een ongeluk	iets prettigs of positiefs, waardoor het nare dat er gebeurd is, minder erg wordt

een geschenk uit de hemel

met een stalen gezicht
Het is niet alles goud wat
er blinkt.

je groen en geel ergeren
de handen uit de mouwen
steken

met de handen in het haar
zitten

met hangen en wurgen
met hart en ziel
hemel en aarde bewegen

tegen heug en meug
grappig uit de hoek komen
de hond in de pot vinden

iets op eigen houtje doen

op z'n janboerenfluitjes

er de kantjes af lopen
iemand op de kast jagen

de kat uit de boom kijken

een kat in de zak kopen

iets onverwachts waarmee je heel
blij bent omdat het precies op tijd
komt

zonder gevoelens te tonen
Het lijkt allemaal heel mooi en
goed te zijn, maar in werkelijkheid
valt het tegen.

je heel erg ergeren
hard werken

niet meer weten hoe het verder
moet

met heel veel moeite
helemaal, met volle inzet
heel veel moeite doen om iets voor
elkaar te krijgen

met veel tegenzin
een grappige opmerking maken
ontdekken dat anderen alles al
hebben opgegeten

iets helemaal alleen doen of
regelen

op z'n gemak, zonder echt goed op
te letten

zo min mogelijk doen
iemand ergens mee plagen ook al
weet je dat hij of zij daardoor boos
zal worden

ergens niet meteen aan beginnen,
maar even afwachten om te kijken
hoe het zal verlopen en hoe
anderen het zullen doen

iets kopen wat later van slechte
kwaliteit blijkt te zijn

iets op je kerfstok hebben

kind noch kraai hebben
als een kip zonder kop
er als de kippen bij zijn
de kluts kwijt zijn

de knoop doorhakken
over koetjes en kalfjes praten

op hete kolen zitten

ergens het land aan hebben
tegen de lamp lopen
iemand voor het lapje houden
met een schone lei beginnen

iets op je lever hebben

met lood in de schoenen
iemand in de maling nemen
met man en macht

twee linkerhanden hebben
aan iemands lippen hangen

iemand de loef afsteken

door de mand vallen

iets verkeerd gedaan hebben;
meestal gaat het dan om iets wat
van de wet niet mag
geen familie en vrienden hebben
zonder nadenken
er heel snel bij zijn
in de war zijn; het niet meer
precies weten
een beslissing nemen
over onbelangrijke dingen praten;
babbelen

onrustig zijn, ongeduldig zijn
omdat je eigenlijk weg moet
iets heel vervelend vinden
betrapt worden
iemand voor de gek houden
helemaal opnieuw beginnen,
meestal na een periode waarin er
veel fout is gegaan
ergens mee zitten; iets willen
vertellen aan anderen maar het
niet goed durven
aanzelend en met grote tegenzin
een grap met iemand uithalen
met heel veel mensen, die zich
allemaal volledig inzetten
heel onhandig zijn
heel geïnteresseerd zijn in wat
iemand vertelt
iemand te snel af zijn; iemand
overtreffen
iets niet meer kunnen ontkennen;
moeten toegeven dat je schuld
hebt

iemand naar de mond praten

met je mond vol tanden staan
Dat is mosterd na de maaltijd.
van een mug een olifant maken
het naadje van de kous willen
weten

je uit de naad werken
uit je nek kletsen
achter het net vissen
het neusje van de zalm
iemand bij de neus nemen

met de noorderzon vertrekken

door het oog van de naald
kruipen
een oogje op iemand hebben
je ogen in je zak hebben
paal en perk aan iets stellen

geen pap meer kunnen zeggen
met de gebakken peren zitten

ergens met de pet naar gooien

de pijp aan Maarten geven
bij de pinken zijn
een pleister op de wonde

iemand een poets bakken
de puntjes op de i zetten

dingen tegen iemand zeggen die
je alleen maar zegt omdat je weet
dat die ander dat graag hoort
niet weten wat je moet zeggen
Dat komt te laat.

iets erger doen lijken dan het is
precies willen weten hoe iets zit

heel hard werken
dingen vertellen die niet waar zijn
te laat zijn om nog iets te krijgen
het allerbeste
iemand misleiden, een grap met
iemand uithalen

ongemerkt of stiekem vertrekken
zonder dat de achterblijvers weten
waarheen

maar net kunnen ontkomen aan
gevaar
verliefd zijn op iemand
niet goed uitkijken
ervoor zorgen dat iets niet meer
gebeurt

heel erg vermoeid zijn
te maken hebben met de verve-
lende gevolgen van iets
ergens helemaal niet je best voor
doen

ergens mee stoppen; het opgeven
slim zijn

een troost, iets wat de narigheid
iets minder erg maakt

een grap met iemand uithalen
iets helemaal goed afwerken

als puntje bij paaltje komt

op het puntje van je stoel
zitten

in de puree zitten

in de put zitten
recht voor zijn raap
Het is rozengeur en maneschijn.
achter iemands rug om
een scheve schaats rijden

iets in je schild voeren

iemand een schouderklopje
geven

in de soep lopen
voor spek en bonen meedoen

de spijker op de kop slaan

Het loopt de spuigaten uit.
de stoute schoenen aantrekken

ergens een stokje voor steken

steen en been klagen
op stel en sprong
taal noch teken geven
iemand aan de tand voelen
met lange tanden eten
gauw op je teentjes getrapt zijn
over je toeren zijn

als het er werkelijk op aankomt;
als het er werkelijk toe doet
heel gespannen en meestal ook
wel geïnteresseerd naar iets zitten
kijken of luisteren

problemen hebben en geen oplossing weten

bedroefd zijn, geen hoop hebben
direct, op een wat ruwe manier

Alles is geweldig.
stiekem

iets verkeerd doen; iets doen wat
niet mag

dingen doen waar anderen niets
van weten

iemand een compliment geven

helemaal mislukken

meedoen zonder dat je echt
meetelt of serieus wordt genomen

een opmerking maken die precies
aangeeft hoe iets zit

Het wordt te erg.

iets doen wat je eigenlijk niet goed
durft

ervoor zorgen dat iets niet
doorgaat

heel erg klagen

direct, onmiddellijk

niets van je laten horen

iemand ondervragen

met tegenzin eten

snel beledigd zijn

helemaal in de war zijn

uit de toon vallen
er geen touw aan vast kunnen
knopen

tranen met tuiten huilen
met vallen en opstaan

uit je vel springen
geen vinger uitsteken

twee vliegen in één klap

iemand de voet dwars zetten
op grote voet leven
op staande voet
door het vuur gaan voor
iemand

een waarschuwing in de
wind slaan
in het water vallen
het achtste wereldwonder

iemand in de wielen rijden
recht door zee zijn
met zevenmijlslaarzen
ergens een punt van maken

niet passen bij de rest
er helemaal niets van snappen

heel erg huilen
met veel mislukkingen, waarna je
het elke keer toch weer opnieuw
probeert

plotseling heel erg boos worden
helemaal niets doen, niet
meehelpen

twee dingen in één keer regelen;
twee voordelen in één keer
hebben

iemand tegenwerken
veel geld uitgeven
meteen
alles voor iemand willen doen

niet luisteren als iemand je ergens
voor waarschuwt
mislukken
iets, meestal een bouwwerk,
waarover je heel erg verbaasd bent
omdat het zo bijzonder is

iemand dwarszitten
eerlijk zijn
met grote stappen; snel en slordig
problemen over iets maken

Een apart soort zegswijzen zijn uitdrukkingen die bestaan uit een lidwoord, bijvoeglijk naamwoord en een persoonsnaam (die persoonsnaam wordt in dit geval met een kleine letter geschreven omdat er niet één bepaalde persoon mee wordt bedoeld).

een brave hendrik

iemand die niets ondeugends
durft te doen

een hele piet

iemand die belangrijk is

de jarige job

degene die zijn/haar verjaardag viert

een nieuwsgierig aagje

iemand die erg nieuwsgierig is

een ongelovige thomas

iemand die nooit iets wil geloven

een razende roeland

een woesteling, een wildebras

een vrolijke frans

iemand die vrolijk is

de ware jacob

de juiste partner

Een uitgebreide verzameling van spreekwoorden en zegswijzen vind je in het *Van Dale Junior Spreekwoordenboek*.

23 **Werkwoordelijke uitdrukkingen, koppels en uitroepen**

Behalve spreekwoorden en zegswijzen kent de taal nog veel meer vaste uitdrukkingen.

Werkwoordelijke uitdrukkingen

Er zijn veel korte uitdrukkingen met daarin een werkwoord.

een bok schieten

een grote fout maken; een blunder begaan

de geest geven

het niet meer doen, doodgaan

Ze zijn vaak lang niet allemaal in een spreekwoordenboek opgenomen, maar wel in een gewoon betekeniswoordenboek. Ze hebben ook altijd een figuurlijke betekenis. *Een bok schieten* betekent bijvoorbeeld niet dat je echt een bok doodschiet.

Je kunt een werkwoordelijke uitdrukking het beste herkennen door goed naar het werkwoord te kijken. Dat werkwoord heeft in de werkwoordelijke uitdrukking niet de betekenis die het gewoonlijk heeft. In *de geest geven* gaat het bijvoorbeeld niet om echt iets aan iemand geven.

In werkwoordelijke uitdrukkingen staat het werkwoord vaak achteraan als alleen de uitdrukking wordt genoemd. Maar als de uitdrukking in een zin wordt gebruikt, is dat niet meer zo.

de geest geven

Mijn horloge gaf vanmorgen de geest.

Hieronder staan meer voorbeelden van werkwoordelijke uitdrukkingen. Het gaat om uitdrukkingen die uit twee of drie woorden bestaan. In het geval van drie woorden gaat het dan bijna steeds om een lidwoord, een zelfstandig naamwoord en een werkwoord.

Werkwoordelijke uitdrukkingen

bakzeil halen

toe moeten geven dat je ongelijk hebt

binnen zijn

zoveel geld hebben dat je er gemakkelijk van kunt leven zonder nog te hoeven werken

bot vangen

niet krijgen wat je graag wilt

duimen draaien

helemaal niets doen

krokodillentranen

doen alsof je verdrietig bent terwijl dat

huilen

helemaal niet zo is

leergeld betalen

leren van fouten die je maakt

de aftocht blazen

vertrekken als de situatie bedreigend of te moeilijk wordt

de bal terugkaatsen

op een vraag die gesteld wordt geen antwoord geven maar een tegenvraag stellen

de balans opmaken

achteraf bekijken hoe iets verlopen is

de benen nemen

ervandoor gaan

je biezen pakken

ergens weggaan

een blauwtje lopen

aan iemand vragen of hij of zij verkering met je wil en als antwoord *nee* krijgen

het boetekleed
aantrekken
de broek aanhebben

de boot afhouden
de boot missen
een boterbriefje halen
de dans ontspringen

de doorslag geven
de draad kwijtraken
op dreef zijn
in duigen vallen
een flater slaan

je gram halen

je grenzen verleggen

het hazenpad kiezen
je hielen lichten
de plaat poetsen
de plank mislaan
de vuile was buiten
hangen

zeggen dat je ergens schuldig aan bent en dat je er spijt van hebt de baas zijn; meestal gezegd van een vrouw

ergens niet op ingaan
iets niet krijgen of een kans mislopen
trouwen

nog net kunnen ontsnappen aan iets wat je vervelend vindt
van beslissende invloed zijn
niet meer weten waar iets over gaat
goed bezig zijn
mislukken

een domme en grote fout maken
waardoor je je voor gek voelt staan
wraak nemen na een nederlaag of teleurstelling

dingen doen waarvan je eerst dacht dat je ze niet zou durven of kunnen

vluchten
ervandoor gaan
vertrekken

het helemaal verkeerd hebben
over onaangename zaken praten met buitenstaanders

Koppels

Bij koppels worden twee of drie dingen verbonden met het voegwoord *en* of met het voegwoord *of*. Het zijn vaste combinaties die veel gebruikt worden.

koppels die verbonden zijn via het voegwoord en

af en toe	haat en nijd	over en uit
altijd en eeuwig	hoor en wederhoor	passen en meten
bar en boos	kant-en-klaar	pijl en boog
bepakt en bezakt	klip-en-klaar	pracht en praal
bont en blauw	koek en zopie	te vuur en te zwaard
ditjes en datjes	kommer en kwel	vast en zeker
dubbel en dwars	lief en leed	waarden en normen
eerst en vooral	mes en vork	water en vuur
flora en fauna	nu en dan	wikken en wegen
geheel en al	om en nabij	wis en waarachtig
glitter en glamour	open en bloot	zegge en schrijve

koppels met het voegwoord of

alles of niets
erop of eronder
graag of niet
kiezen of delen
kop of munt
min of meer
nu of nooit
vroeg of laat
zelden of nooit

koppels van drie dingen

bloed, zweet en tranen
boter, kaas en eieren
game, set en match
rats, kuch en bonen
rood, wit en blauw
ziek, zwak en misselijk

De koppels hebben meestal een figuurlijke betekenis. Als iemand zegt: *Dat heeft me bloed, zweet en tranen gekost* dan bedoelt hij of zij dat het heel veel moeite heeft gekost en dat er hard voor gewerkt is.

Bij taalkoppels is de volgorde van de delen altijd vast. De volgorde kan door verschillende dingen bepaald zijn.

- De tijd: *oorzaak en gevolg*. Als iemand een been breekt, is daar een oorzaak voor. De oorzaak gaat dus altijd vooraf aan het gevolg. Daarom bestaat ook het taalkoppel: *oorzaak en gevolg* en niet: *gevolg en oorzaak*.
- Het positieve voorop: *vriend en vijand, wel en wee*.
- Dichtbij voorop: *hier en daar, dit en dat*.
- De i-klank komt voor de a-klank: *ditjes en datjes, klip-en-klaar*.
- Bij sommige koppels is de volgorde in Vlaanderen omgekeerd aan de Nederlandse volgorde. In Nederland zegt men: *vast en zeker*. In Vlaanderen zegt men: *zeker en vast*.
- Ook bij namen zijn er veel koppels: *Suske en Wiske, C&A, Jan Klaassen en Katrijn*. Bij namen heb je soms weer andere regels die de volgorde bepalen:
- De oudste staat voorop: *Vroom & Dreesmann* (Willem Vroom was ouder dan Anton Dreesmann).
 - De bekendste staat voorop: *John & Yoko* (John Lennon en Yoko Ono).
 - Degene die als eerste in het alfabet staat, staat voorop: *Bert en Ernie*.
 - De kortere naam komt voor de langere naam: *Jip en Janneke*.

Uitroepen

Uitroepen worden ook wel *gevoelswoorden* of *gevoelszinnen* genoemd: woorden en zinnen waarmee mensen aangeven hoe ze zich voelen. Als het zinnen zijn, zijn het vaak korte, onvolledige zinnen. In geschreven tekst staat er vaak een uitroepeteken achter om aan te geven dat ze nadruk moeten krijgen als ze uitgesproken worden. Als uitroepen ergens midden in een zin staan, worden ze *tussenwerpsels* genoemd. Echt korte uitroepen als *ai, au, ah* zijn *klankwoorden*. Ze geven zo goed mogelijk het geluid weer dat iemand maakt.

aanmehoela	deuh	lekker belangrijk
ach	effe dimmen	mazzel
ajakkes	eureka	mooi niet
alle machtig	gezondheid	oké
asjemenou	help	opzouten
basta	hoera	proost
ben je nou helemaal	hupsakee	punt uit
bingo	hou je taai	tsjakka
bliksems	jakkes	verhip
boeien	jemig	warempel
bravo	kassa	
cheers	krijg nou wat	

24 Proza en poëzie

Bijzonder taalgebruik kom je vooral in proza en poëzie tegen. Met *proza* worden verhalende teksten bedoeld terwijl gedichten *poëzie* worden genoemd. Binnen die twee groepen (proza en poëzie) heb je allerlei onderverdelingen. Bij proza heb je bijvoorbeeld de onderverdeling in omvang:

 roman (dik);

 novelle (een dunne roman of een lang verhaal);

 kort verhaal.

Maar je kunt proza ook indelen naar de streek, de omgeving of de tijd waarin het boek zich afspeelt: *streekroman*, *historische roman*, *sciencefiction*, enz. Je kunt proza ook indelen naar onderwerp of soort (*genre*): *liefdesromans*, *oorlogsromans*, *griezelromans*, *detectives*, *thrillers*, enz. Of naar de groep lezers waarvoor het proza bedoeld is: *jeugdboek*, *jongvolwassenenroman*, enz.

Bij poëzie heb je ook allerlei onderverdelingen, bijvoorbeeld gedichten met rijm en zonder rijm, gedichten die altijd uit vijf

regels bestaan en gedichten die altijd uit veertien regels bestaan, enz.

Fictie en non-fictie

Verhalen kunnen verzonnen zijn of echt gebeurd. Als een verhaal verzonnen is, heet het *fictie*. Er is ook proza dat gebaseerd is op werkelijk gebeurde zaken. Denk maar aan *dagboeken*, *levensbeschrijvingen* (*biografieën*) of *historische verhalen*. In een biografie beschrijft de schrijver het leven van een persoon. Als een schrijver het eigen leven beschrijft, heet dat een *autobiografie*. Het woord *auto* komt uit het Grieks (van *autos*) en betekent zelf.

Met *non-fictie* worden niet verzonnen teksten bedoeld, zoals *essays* en *artikelen*.

In essays geven schrijvers uitgebreid hun mening over een onderwerp.

Ook *kranten-* en *tijdschriftartikelen* zijn non-fictie. Een essay is langer dan een krantenartikel.

Non-fictie is vooral bedoeld om informatie over te dragen. Ook *woordenboeken*, *reisgidsen* en *studieboeken* horen erbij.

Kenmerken van verhalende teksten (proza)

Elk verhaal, elke roman is altijd vanuit een bepaalde persoon geschreven. Dat heet het *perspectief* van het boek. De twee meestvoorkomende perspectieven zijn:

 de *ik-vorm*

Ik liep op straat en ging ...

Alles wordt vanuit de ik-persoon beschreven en verteld. Het is de vorm die je ook ziet in dagboeken.

 de *hij/zij-vorm*

Suzie Mengelse kwam lachend de klas binnen. Ze was zo vrolijk, omdat ze ...

Daarbij wordt alles vanuit een ander personage beschreven.

Soms gebruiken schrijvers een wisselend perspectief. Ze wisselen de ik-vorm dan af met de hij/zij-vorm of ze kiezen voor elk hoofdstuk een andere hij of zij van waaruit het verhaal verteld wordt. Een perspectief dat maar af en toe gebruikt wordt, is de *alwetende verteller*. Dat is een verteller die af en toe laat merken alles al te weten, dus ook hoe het verhaal afloopt. Er staan dan bijvoorbeeld:

Jochem Elberse wist op dat moment niet dat hij later een beroemde voetballer zou worden.

Een ander kenmerk van proza is het gebruik van *dialogoog*. Een dialoog is een gesprek tussen twee mensen. Soms wordt ook een gesprek tussen meer dan twee mensen een dialoog genoemd, maar zo'n gesprek is eigenlijk een *polyloog*. Poly betekent *meer*, terwijl *dia* in dit geval de betekenis *twee* heeft. Een kort voorbeeld van een dialoog is het volgende gesprekje:

'Kom, we gaan even binnen kijken', zei Elly tegen haar vriendin Maruscha.

'Oké', zei Maruscha meteen.

In proza kom je ook heel vaak allerlei vormen van beeldspraak tegen (zie over beeldspraak hoofdstuk 21).

Kenmerken van gedichten (poëzie)

Gedichten zijn teksten die een gevoel uitdrukken. De schrijver van een gedicht, de *dichter*, gebruikt woorden en zinnen die heel persoonlijk het gevoel weergeven dat hij of zij wil vangen in woorden. De taal hoeft in een gedicht nauwelijks aan taalregels te voldoen. Het gedicht is de meest vrije tekstvorm die er is. Maar er zijn veel soorten gedichten of *dichtvormen* en daaronder zijn er die wel weer eigen regels hebben over hoe zo'n gedicht eruit moet zien (bijvoorbeeld *limerick* en *sonnet*).

De regels van een gedicht worden *versregels* genoemd. Ze bestaan vaak niet uit een volledige zin, maar uit maar een halve zin.

Het kan zijn dat een zin in een gedicht uitgesmeerd wordt over wel vijf of zes versregels. Zinnen worden in een gedicht lang niet altijd begonnen met een hoofdletter en afgesloten met een punt.

Een gedicht kan een aaneengesloten reeks van versregels zijn. Maar vaak bestaat een gedicht uit tekstblokjes met daartussen een witregel. Die tekstblokjes zijn de *strofen* van een gedicht. Sommige dichtsoorten hebben een vastgelegd aantal versregels per strofe, andere hebben dat niet.

Een strofe die een paar keer met precies dezelfde woorden terugkeert in een gedicht, heet *refrein*. In gedichten komt een refrein niet zo vaak voor. Een refrein is meer iets voor een lied. Een lied zou je kunnen zien als een gezongen gedicht. De strofen van een lied heten *coupletten*.

Rijmsoorten

Niet alle gedichten rijmen en dat hoeft ook helemaal niet. Bij gedichten die wel rijm hebben, kunnen verschillende soorten rijm gebruikt worden. De twee belangrijkste rijmsoorten zijn *eindrijm* en *beginrijm*. Beginrijm wordt ook *alliteratie* genoemd.

 Eindrijm: de rijmende woorden eindigen hetzelfde: *lopen - hopen, fiets - niets*. Daarbij is het wel belangrijk dat de klemtoon in de lettergrepen gelijk ligt.

 Beginrijm: verschillende woorden of namen uit een versregel beginnen met dezelfde letter(s).

Liesje leerde Lotje lopen langs de lange Lindelaan.

Rijmschema's

In gedichten kunnen twee op elkaar volgende regels rijmen, maar het kan ook zijn dat regel 1 rijmt op regel 3 en regel 2 op regel 4. De rijmmogelijkheden worden *rijmschema's* genoemd. Ze worden aangeduid met letters en hebben een eigen naam. De letter staat voor de slotklank. Twee dezelfde letters betekent dat die twee regels dezelfde slotklank hebben.

- Gepaard rijm: eerste strofe: aabb; De tweede strofe heeft dan ccdd; enz. De eerste twee regels rijmen dus op elkaar en de laatste twee ook, terwijl die niet op de eerste twee rijmen.
- a Mama, papa, blijf je thuis?
 - a Er lopen dieven door het huis.
 - b Er lopen boeven op de gang.
 - b In het donker ben ik bang.
- (Joke van Leeuwen)

- Gekruist rijm: eerste strofe: abab; tweede strofe: cdcd; enz. Regel 3 rijmt op regel 1 en regel 4 rijmt op regel 2.
- a Het huis waar ik woon, heeft wel erg dunne muren
 - b en we wonen te dicht op een kluit.
 - a Dus een klein beetje herrie geeft ruzie met buren
 - b en zo'n ruzie maakt ook weer geluid.

(Willem Wilmink)

- Omarmend rijm: eerste strofe: abba; tweede strofe: cddc; enz. Regel 4 rijmt op regel 1 en regel 2 en 3 rijmen met elkaar.
- a Toen ze een meisje was van zeventien
 - b Moest ze de hele middag erwtjes doppen
 - b Op het balkon, ze wou de teil omschoppen
 - a Ze was heel woest, ze kon geen erwt meer zien

(Annie M.G. Schmidt)

- Gebroken rijm: eerste strofe abcb; tweede strofe defe; enz. Hier zijn er dus maar twee van de vier regels die rijmen.
- a Op 't hoekje van de hooigracht
 - b En van de Nieuwe Rijn,
 - c Daar zwoer hij, dat hij zijn leven lang
 - b Mijn boezemvriend zou zijn.
- (Piet Paaltjens)

Dichtvormen

Haiku

(spreek uit: haikoe)

Een haiku is een gedicht geschreven in drie regels van 5, 7 en 5 lettergrepen. Met een haiku geef je weer wat je op een bepaald moment ziet of voelt.

o, oude vijver
kleine kikker springt erin
geluid van water

(Basho)

Klankdicht

Een gedicht dat niet uit echte woorden bestaat maar uit een reeks van klanken is een klankdicht. Met een klankdicht probeer je een bepaalde sfeer op te roepen.

Oote oote oote
Boe
Oote oote
Oote oote oote boe
Oe oe

(Enkele regels uit een gedicht van Jan Hanlo)

Limerick

Een limerick is een grappig gedicht van 5 regels. In de eerste regel wordt meestal een persoon of dier opgevoerd met daarbij een plaatsnaam (al is dat niet verplicht). De regels 1, 2 en 5 rijmen op elkaar. En de regels 3 en 4 ook. Het rijmschema is dus aabba. De regels 3 en 4 zijn heel kort. In de regels 1, 2 en 5 zitten drie klemtonen. In de regels 3 en 4 maar twee.

Er was eens een eend in de Dommel
heel boos over drijvende rommel.
Hij huurde een wagen
en bracht in drie dagen
De rotzooi het land uit, naar Lommel.

(Jan van der Pol)

Elfje

Een elfje is een gedicht dat uit elf woorden bestaat die verdeeld zijn over vijf versregels.

versregel 1	één woord	oproepen bepaalde sfeer (kleur, dier, eigenschap, gevoel)
versregel 2	twee woorden	uitwerking
versregel 3	drie woorden	verdere uitwerking
versregel 4	vier woorden	verdere uitwerking (jezelf erin betrekken)
versregel 5	één woord	ontknoping, uitsmijter

blauw
een duik
als een aal
schietend door het water
zwenmen

Nonsenspoëzie

Nonsenspoëzie bestaat uit gedichten waarin vaak woorden worden gebruikt die niet bestaan en waarin dingen worden beschreven die eigenlijk niet kunnen. De dichter Cees Buddingh' (1918-1985) schreef soms nonsenspoëzie, zoals zijn gedicht *De Blauwbilgorgel*. Dat begint met het volgende couplet:

Ik ben de blauwbilgorgel,
Mijn vader was een porgel,
Mijn moeder was een porulan,
Daar komen vreemde kind'ren van.
Raban! Raban! Raban!

Sonnet

Een sonnet is een gedicht dat bestaat uit veertien (vers)regels. De eerste twee strofen hebben elk vier regels. De laatste twee elk drie regels.

4 = kwatrijn

2 x 4 = octaaf

3 = terzine

2 x 3 = sextet

Na het octaaf krijg je in het gedicht meestal een *wending*. De inhoud gaat dan een andere kant op dan je zou verwachten. Het rijmschema is in een sonnet vaak: abba abba cdc dcd. Het woord sonnet komt van het Latijnse woord *sonare*, dat *klinken* betekent. Maar een sonnet mag toch niet verward worden met het hiervoor genoemde klankdicht. Het klinkende bij een sonnet zit in de vaste afwisseling van rijm en in het strakke ritme. Hieronder een voorbeeld van een sonnet, geschreven door Patty Scholten.

Picknick met bavianen

Dit is hun picknickplek. Wij zijn met velen
maar zij met meer. Onze chauffeur, de kok en
de reisleidster zwaaien verwoed met stokken.
Allengs stokt elke hap in onze kelen.

Een baviaan belaagt me onverschrokken,
maar ik wil toch mijn brood niet met hem delen.
Dat wil hij ook niet; liever alles stelen.
De evolutie wordt opnieuw voltrokken.

Dit keer verliest de mens. Ik zit te dromen
over mezelf als aap, behaard en sterk
zie witte, slome wezens nader komen.

Het is zo spannend dat ik te laat merk
hoe 'n baviaan mijn brood pikt. In de bomen
moont* hij trots met een knalrood achterwerk.

(*Moont moet uitgesproken worden als moent; de betekenis is: *je blote kont aan iemand laten zien; als mensen moonen* doen ze dat meestal om anderen te beledigen. Moonen is een Engels werkwoord. Het is afgeleid van mooning. In de woorden mooning en moonen zit het woord moon (maan). Blote billen lijken wel wat op de vorm van de maan', vandaar mooning en moonen.)

Vrijgedicht

In het vrije gedicht zijn geen regels waaraan een dichter zich moet houden. Alles kan en mag. Een vrij gedicht rijmt meestal ook niet. Een voorbeeld van de dichter K. Schippers:

Mooi hoedje

Een twee drie vier
hoedje van
hoedje van
een twee drie vier
hoedje van
blauw
fluweel
met diamanten
knoopjes.

- 1 **W**ilhelmus van Nassouwe
ben ik, van Duitsen bloed,
den vaderland getrouwe
blijf ik tot in den dood.
Een Prinse van Oranje
ben ik, vrij onverveerd,
den Koning van Hispanje
heb ik altijd geëerd.
- 2 **I**n Godes vrees te leven
heb ik altijd betracht,
daarom ben ik verdreven,
om land, om luid gebracht.
Maar God zal mij regeren
als een goed instrument,
dat ik zal wederkeren
in mijnen regiment.
- 3 **L**ijdt u, mijn onderzaten
die oprecht zijt van aard,
God zal u niet verlaten,
al zijt gij nu bezwaard.
Die vroom begeert te leven,
bidt God nacht ende dag,
dat Hij mij kracht zal geven,
dat ik u helpen mag.
- 4 **L**ijf en goed al te samen
heb ik u niet verschoond,
mijn broeders hoog van namen
hebben 't u ook vertoond:
Graaf Adolf is gebleven
in Friesland in den slag,
zijn ziel in 't eeuwig leven
verwacht den jongsten dag.
- 5 **E**del en hooggeboren,
van keizerlijken stam,
een vorst des rijks verkoren,
als een vroom christenman,
voor Godes woord geprezen,
heb ik, vrij onversaagd,
als een held zonder vreden
mijn edel bloed gewaagd.
- 6 **M**ijn schild ende betrouwen
zijt Gij, o God mijn Heer,
op U zo wil ik bouwen,
Verlaat mij nimmermeer.
Dat ik doch vroom mag blijven,
uw dienaar t'aller stond,
de tirannie verdrijven
die mij mijn hart doorwondt.
- 7 **V**an al die mij bezwaren
en mijn vervolgers zijn,
mijn God, wil doch bewaren
den trouwen dienaar dijn,
dat zij mij niet verassen
in hunnen bozen moed,
hun handen niet en wassen
in mijn onschuldig bloed.
- 8 **A**ls David moeste vluchten
voor Sael den tiran,
zo heb ik moeten zuchten
als menig edelman.
Maar God heeft hem verheven,
verlost uit alder nood,
een koninkrijk gegeven
in Israël zeer groot.

- 9 **N**a 't zuur zal ik ontvangen
van God mijn Heer dat zoet,
daarna zo doet verlangen
mijn vorstelijk gemoed:
dat is, dat ik mag sterven
met eren in dat veld,
een eeuwig rijk verwerven
als een getrouwen held.
- 10 **N**iet doet mij meer erbarmen
in mijnen wederspoed
dan dat men ziet verarmen
des Konings landen goed.
Dat u de Spanjaards krenken,
o edel Neerland zoet,
als ik daaraan gedenke,
mijn edel hart dat bloedt.
- 11 **A**ls een prins opgezeten
met mijner heires-kracht,
van den tiran vermeten
heb ik den slag verwacht,
die, bij Maastricht begraven,
bevreesde mijn geweld;
mijn ruiters zag men draven
zeer moedig door dat veld.
- 12 **Z**o het den wil des Heren
op dien tijd had geweest,
had ik geem willen keren
van u dit zwaar tempeest.
Maar de Heer van hierboven,
die alle ding regeert,
die men altijd moet loven,
en heeft het niet begeerd.
- 13 **Z**eer christlijk was gedreven
mijn prinselijk gemoed,
standvastig is gebleven
mijn hart in tegenspoed.
Den Heer heb ik gebeden
uit mijnes harten grond,
dat Hij mijn zaak wil redden,
mijn onschuld maken kond.
- 14 **O**orlof, mijn arme schapen
die zijt in groten nood,
uw herder zal niet slapen,
al zijt gij nu verstrooid.
Tot God wilt u begeven,
zijn heilzaam woord neemt aan,
als vrome christen leven,
't zal hier haast zijn gedaan.
- 15 **V**oor God wil ik belijden
en zijner groten macht,
dat ik tot genen tijden
den Koning heb veracht,
dan dat ik God den Heere,
der hoogsten Majesteit,
heb moeten obediëren
in der gerechtigheid.

Naamdicht

Een naamdicht, ook *acrostichon* genoemd, is een gedicht waarvan de eerste letters van elke versregel of van elke strofe achter elkaar gelezen een woord of zin vormen. Ook liederen kunnen naamdichten zijn. Een bekend voorbeeld is het Nederlandse volkslied, het *Wilhelmus*. De eerste letters van elk couplet vormen samen de naam: *Willem van Nazzov* (= *Wilhelmus van Nassauwe*; ook met *ou geschreven: Nassouwe*).